Zimmerer Gábor

Az orosz–belorusz jövőkép kulturális, politikai és gazdasági vonatkozása

GROTIUS E-KÖNYVTÁR
2011

Sorozatszerkesztő

Horváth Jenő

A tanulmány BA-diplomamunka, 2011-ben került megvédésre a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetében

Témavezető Békési László

A kötet szerzői jogvédelem alatt áll. Annak teljes vagy részleges másolása, papír alapú vagy elektronikus felhasználása csak a szerző és a kiadó előzetes írásbeli engedélyével lehetséges.

© Zimmerer Gábor

© www.grotius.hu

Zimmerer Gábor

Az orosz–belorusz jövőkép kulturális, politikai és gazdasági vonatkozása

GROTIUS E-KÖNYVTÁR
2011

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS / 5
I. A KULTÚRA SZEGMENSE / 7
Az általam használt kultúra fogalma / 7
Az orosz–belorusz kulturális kapcsolatok gyökerei / 8
A szovjet korszak kulturális öröksége / 10
II. A POLITIKA SZEGMENSE / 13
Belorusz helye a szovjet rendszerben / 13
Az orosz-belorusz viszony aktualitásai politikai szemszögből / 16
Orosz–belorusz politikai jövőkép / 20
III. A GAZDASÁG SZEGMENSE / 25
Energetikai kapcsolatok / 25
Kereskedelmi kapcsolatok / 28
KONKLÚZIÓ / 31
IRODALOMJEGYZÉK / 33
MELLÉKLETEK / 37

BEVEZETÉS

A Szovjetunió 1991-es széthullása után új világrend született. A volt tagköztársaságoknak amellett, hogy ki kellett alakítaniuk saját belső politikai és gazdasági berendezkedésüket, nagy kihívást jelentett a világgazdaságba való integrálódás, valamint, hogy felkerüljenek a világ politikai térképére mint független szuverén entitások.

A posztszovjet országoknak azonban amellett, hogy meg kellett találniuk a helyüket a tág értelemben vett nemzetközi kapcsolatok világában, rendezniük kellett az egymáshoz való viszonyukat is. Míg egyes utódállamok, mint például Lettország, Litvánia vagy Észtország a Nyugathoz való közeledésben találta meg politikai és gazdasági érdekeinek érvényesítésének garanciáját, addig mások a régi, megszokott együttműködés kereteinek reprodukálását tűzték ki célul. Ennek nyomán hozta létre 11 volt szovjet utódállam 1991. december 21-én a Független Államok Közösségeként ismert nemzetközi szövetséget. Két ország azonban igényét érezte egy ennél magasabb fokú, szélesebb körű integráció megteremtésének, így jött létre először 1996-ban Oroszország és Belorusz államközössége, majd egy évvel később az együttműködés elmélyítését célzó szerződés nyomán az Orosz–Belorusz Szövetségi Állam.

Dolgozatom célja e két ország, az Orosz Föderáció és a Belorusz Köztársaság lehetséges jövőképének előrevetítése múltbéli folyamatok és jelenkori tendenciák alapján. Elemzésem a kultúra, a politika és a gazdaság vizsgálatának hármasságára épül. E három faktor ugyanis hipotézisem szerint szorosan összekapcsolódik egymással. Ezek egymásra gyakorolt hatásának elemzése, az egyes aspektusok ok-okozati összefüggésként való vizsgálata világos képet adhat az orosz és belorusz társadalom belső viszonyairól, politikai törésvonalairól és jól körvonalazza a két ország gazdasági berendezkedését egyaránt. Egy ország mindenkori társadalmában az egyes csoportok közti aktuális érdekellentétek jól szemléltethetők a különböző társadalmi csoportok élén álló elitek „szellemi produktumai” analizálása által. „Elitek” alatt értem az esszenciális társadalmi csoportok legreprezentatívabb képviselőit, „szellemi produktum” alatt pedig ezeknek a személyeknek a munkásságát. A társadalmi csoportok változatossága az elitek sokféleségét vonja maga után, míg utóbbi a munkásságuk különböző formában történő megjelenését eredményezi. Tanulmányomban három alapvető csoport egymáshoz való viszonyát fogom vizsgálni a múltat és a jelent alapul véve, következtetve a jövő folyamataira. E három csoport közül a legalapvetőbb a társadalmi gondolkodók, filozófusok, írók, költők csoportja. Ennek magyarázata, hogy ők egyfajta társadalmi rezonör-szerepet töltenek be, tolmácsolják a társadalom minden szegmensének problémáját. Lényegük abban rejlik,

hogy függetlenek[1], nem vezéreltek se politikai, se gazdasági érdek által, így korrekten tudják képviselni és felkarolni a társadalmi problémákat és fogalmazhatnak meg társadalomkritikát. Azt viszont megjegyezném, hogy ez imént említett csoport tagjai közt nincsen feltétlenül véleményazonosság, ellenben ez nem probléma. A hangsúly a reprezentatívitáson és a függetlenségen van. Értelemszerűen megnyilvánulásaik költemények, versek, esszék, folyóiratok stb. formájában történik. Másik két klasszikus csoport bizonyos mértékben fedi egymást. Ezek a politikai elit és a gazdasági elit csoportjai. Nyilvánvaló, hogy a politikai hatalom sok esetben együtt jár gazdasági előnyökkel, míg a gazdasági erő is sok esetben eredményez beleszólást a politikai folyamatok irányításába. E két csoportot azonban mégis külön fogom tárgyalni, mivel tevékenységük eredménye is teljesen más. A politika törvényeket hoz létre, a gazdaság vagy effektíven működik vagy kevésbé racionálisan. Természetes itt is jelen vannak, ha nem még erősebben, mint az első csoportnál az ellentétek. A legnagyobb eltérés az, hogy itt a véleménykülönbség helyét az érdekellentét veszi át.

Mint már jeleztem, ez említett csoportok között nagyon erős az egymásrahatás jelensége, mondhatni egymástól elválaszthatatlanok. Ugyanakkor egyik réteg tevékenységéből következtethetünk a másikéra, egyes megnyilvánulások között párhuzamot vonhatunk, ok-okozati viszonyt fedezhetünk fel.

Munkám felépítése kettős tagozódást követ. Egyrészről külön egységben tárgyalom a már sokat említett kultúra, politika, gazdaság szegmensét, másrészről az egyes fejezetekben időbeli felosztást is alkalmazok. Ennek oka, hogy a három elem, a népakarat kifejeződése, az állami magas politika és a gazdasági tevékenység mindig megtalálható egy országban, azonban az összetételük mindig más, kisebb-nagyobb mértékben folyamatos változásban vannak.

Utolsó fontos szempont, hogy honnan is érdemes kezdeni az összehasonlítást. Bárminemű jövőre vonatkozó prognózist a múlttal foglalkozó elemzésnek kell megelőznie. Jelen esetben is meg kellett állapítani, hogy melyek azok a mozzanatok, amik a két nép, tagköztársaság, állam (történelmi korszaktól függően) közötti kapcsolatok alakulása szempontjából relevánsnak számítanak. Az orosz és a belorusz nép kapcsolata nagyon mélyen gyökerezik, azonban szellemi életük modern kori kiteljesedése csupán a 19. század második felére, végére tehető. Valódi államközi gazdasági és politikai kölcsönhatásról és kapcsolatról pedig értelemszerűen Fehéroroszország függetlenné válásától, azaz 1991-től beszélhetünk.

[1] „Politikai függetlenség” alatt a politikai érdekektől való függetlenséget értem, mely nem egyezik meg a politikai elnyomásból vagy szabadságból eredő függőségi viszonnyal.

I. A KULTÚRA SZEGMENSE

Az általam használt kultúra fogalma

Ha két ország kultúrájának összeghasonlítása a célunk, akkor kikerülhetetlen a két kultúraalkotó nép identitási hovatartozását is vizsgálni, hiszen nem elhanyagolható, hogy maga a kulturális értéket létrehozó egyén (nép) milyen önazonosság tudattal rendelkezik, és az általa továbbvitt hagyományt honnan gyökerezteti. Két távoli ország, esetleg eltérő civilizációs környezetből származó nép esetében identitásuk különbözősége teljesen evidens. Ellenben az oroszok és beloruszok esetében e kérdés vizsgálata nagyos is releváns. Mielőtt megtörténne kulturális életük, értékeik, hagyományaik összehasonlítása a különböző szegmensek szintjén, először meg kell határozni, hogy – a bevezetőben már említett – társadalmi csoportok és annak prominensei hova tartozónak vallják magukat. Ugyanis, míg egységes orosz nemzetről régóta, addig a belorusz nép esetében ilyen kontextusban még ma sem beszélhetünk teljes mértékben homogén nemzetről. Jelezném ugyanakkor, hogy természetesen Oroszországban is van egyfajta heterogenitás, viszont a különböző népcsoportok koncentráltan, egymástól elkülönülten vannak jelen, míg Beloruszban komplexebb helyzettel állunk szemben. Tehát leszögezném, hogy orosz részről, ha kultúráról beszélek, a Moszkva-–Szentpétervár tengelyt tekintem mérvadónak, és az országban jelenlévő egyéb nemzetiségek és népcsoportok nem tartoznak vizsgálatom tárgyához.

Most, hogy ismerjük, kiknek a kulturális tevékenységét tanulmányozzuk, tisztázni kell, hogy milyen tevékenységet, értéket, hagyományt értünk ez alatt. Ha a kultúra fogalma alatt a klasszikus értelembe vett művészeteket értjük (például szobrászat, festészet, képzőművészet, zene), akkor a téma kötöttségeinél fogva az irodalom és a filozófia körére korlátozódunk.[2] Én azonban nem ragadok le a klasszikus definíciónál, ráadásul az említett művészeti ág produktumait sem elsősorban művészeti értékként fogom kezelni, hanem forrásként fogom azokat használni, melyek alapján összehasonlítás tárgyává emelhetők egyéb területek is. Mindezekből az írásokból, megnyilatkozásokból és véleményekből egzakt képet kaphatunk az Oroszország és Belorusz belső viszonyairól és egymáshoz való kapcsolatáról egyaránt. Ezen módszerrel elemzésem tárgyát képezi az oktatás, vallási hovatartozás, politikai kultúra, a gazdasági érdekérvényesítés módja, kultúrája egyaránt. A vizsgálandó területek tárgya igen sokrétű, de hangsúlyoznám, hogy egyben koronként eltérő is, igazodva az aktuális korszak aktuális társadalmi problémáihoz, törésvonalaihoz.

[2] Ennek oka, hogy a társadalmi és politikai viszonyok ábrázolására leginkább az irodalom és a filozófia tevékenysége alkalmas.

Az orosz-belorusz kulturális kapcsolatok gyökerei

Belorusszia egészen az első világháború időszakáig a cári birodalom észak-nyugati tartománya volt, hol az emberek megélhetését túlnyomó részben a mezőgazdaság biztosította. Ez a terület két nagy kulturális, civilizációs egység, a katolikus nyugat, és az ortodox kelet ütközőzónájaként ékelődött be Európa államai közé. Belorusz földrajzi helyzete most is és akkor is meghatározó szerepet játszott mind identitásilag, mind politikai és gazdasági kapcsolatait tekintve.

Theodore R. Weeks amerikai történészprofesszor tanulmányában[3] az 1863-as lengyel felkelésre datálja annak az időszaknak a kezdetét, melytől az Orosz Birodalom kormányzata figyelmet szentel e régióra, és „tudomásul veszi" a belorusz helyzetet. Az 1863-as felkelés után kialakult állapot ugyanis kulturális (és befolyási) hadszíntérré teszi a mai Fehéroroszország területét.

A 19. század végi birodalmi viszonyoknak megfelelően a szentpétervári kormányzat természetesen nem ismerte el a belorusz területet önálló nemzetként, hiszen a birodalom részeként orosz fennhatóság alatt állt. Ellenben elismertek bizonyos nyelvi és kulturális különbségeket a két népcsoport között. Fontos megemlíteni – mint ahogy Weeks professzor is kiemeli –, hogy ezektől a különbségektől függetlenül a beloruszokat (melyet maga az elnevezés is takar), az orosz nép egy alkategóriájának tekintették.

Az orosz fél kategorizálása után nézzük meg, hogy a kor beloruszai milyen módon definiálták önmagukat. Mint ahogy dolgozatom előző részeiben jeleztem, a társadalmi csoportok hangadóinak véleményeiből, a kulturális, irodalmi élet prominenseinek állásfoglalásaiból világosan következtethetünk az adott társadalom szociális, gazdasági, politikai, helyzetére, műveltségi fokára. Az egyenlet a beloruszok esetében is működik. Mivel belorusz értelmiségi réteg gyakorlatilag nem létezett ebben az időszakban (egyáltalán az írástudók aránya borzasztóan alacsony volt), a műveltség szintje is majdnem egyenlő volt nullával. Ez eredményezte gyakorlatilag – kollektív identitástudat hiányában – a mind a lengyel, mind az orosz kulturális hatások elleni rezisztencia hiányát is. A belorusz önazonosság tudat nem terjed ki a kollektív nemzeti identitás szintjére, megrekedt azok egyszerű kategóriáknál, melyek őket a mindennapi életben érintik, és jelen vannak a hétköznapjaikban. Ilyen a vallás, vagy a társadalomban elfoglalt szociális helyzet.[4]

Kulturális hasonlóságok, különbségek összehasonlításánál (főleg a 19. században) nagyon jó fokmérő a vallás. A cári birodalom észak-nyugati régiója gyakorlatilag a nyugati katolikus kereszténység és a keleti ortodox kereszténység határvidékén terült el, ebből kifolyólag a vallás szempontjából is vegyes hatás érte a belorusz területeket (orosz szemszögből szigorúan belorusz területeket, és nem belorusz népet[5]). A vallás erős befolyásoló hatása következtében a hit megválasztása együtt járt az emberek életét más szinteken való determinálásával. Ilyen, a nép mindennapi életében megjelenő téma az általuk használt nyelv kérdése. Egy 1910-es Vil'na tartományi

[3] Weeks, Theodore R.[2003]: „Us" or „Them"? Belorusians and Offical Russia, 1863-1914. Nationalities Papers, Volume 31, Issue 2 June 2003.

[4] Weeks, Theodore R.[2003]: „Us" or „Them"? Belorusians and Offical Russia, 1863-1914. Nationalities Papers, Volume 31, Issue 2 June 2003. 213. oldal

[5] Weeks, Theodore R.[2003]: „Us" or „Them"? Belorusians and Offical Russia, 1863-1914. Nationalities Papers, Volume 31, Issue 2 June 2003. 214. oldal

jelentés szerint azok a parasztok, kiknek csak egy kis mértékű oktatásban is volt részük, hajlamosak lettek átvenni további lengyel kulturális jegyeket, értékeket a lengyel nyelv és a római katolikus valláson felül.[6]

A belorusz nép kulturális szintjének megismerésén túl fontos, hogy betekintést nyerjünk a korszak orosz kultúrájának, művészetének fejlettségének mértékébe is, hogy lássuk a kontrasztot a két térség között. Míg belorusz „kultúráról" a 19. század végén, 20. század elején csak mint passzív, befogadó félről tudunk beszélni – alacsony fejlettségi fokából kifolyólag –, addig ugyanezen korszak orosz kulturális élete virágzik, művészete és irodalma éppen erejének teljében van, ennek megfelelően pontosan ellentétesen viszonyul az utóbbihoz.

Míg fentebb a fehérorosz kultúra és identitás kialakulásának kezdetét – elsősorban – orosz kontextusban kellett tárgyalnunk, addig az orosz kultúra ugyanebben a történelmi korban elválaszthatatlan az európai kultúrától. A kor orosz gondolkodói, mint ahogy lentebb látni fogjuk, akármilyen álláspontot is képviseltek az orosz kultúra általuk elgondolt állapotát vagy fejlődési irányát illetően, elképzelésüket mindig Európához és a nyugati kultúrához viszonyították, annak függvényében állították fel.

Oroszország életének és kulturális életének minden kétséget kizárólag egyik legfontosabb fordulópontjaként említhetjük Nagy Péter reformjait és az ezek következtében elindult változásokat. Nagy Péter előtt az orosz élet „egy hínárral borított, nagy álmos tóra hasonlított. […] Személytelen nemzedékek váltották egymást, mint falevelek a fán."[7] Esetünkben I. Péter újításainak a jelentősége abban rejlik, hogy hosszútávú folyamatokat indított el az orosz nép és országa életében egyaránt. Intézkedései katalizátorként működtek a társadalmi intellektualizmus felébresztésében. Claude Lévi-Strauss terminológiájával élve Péter nyomán a „hideg" társadalom „forró" társadalommá változott és a „befagyott" történelem helyét a történelem cselekvő erővé válása vette át.[8] Ezután az eddig kelet felé orientálódott Oroszország radikális nyugati fordulatot vett.[9] Azonban a radikális változás radikális ellenreakciót is váltott ki. Így ennek következtében súlyos társadalmi törésvonalként kezelhetjük a szlavofilok és a nyugatosok ideológiai háborúját. Ivan V. Kirejevszkij, híres szlavofil gondolkodó írásában szembeállítja a nyugati individualizmust az orosz közösségi elvvel, melyet összekapcsol a nyugati katolicizmus és a „tiszta" bizánci keresztény vallás ellentétével.[10] Csupán ebből a két ellentétpárból következtethetünk a Péter-kori társadalmi és gazdasági berendezkedésre, valamint a vallás szerepének és annak kultúraformáló hatásának fontosságára. A közösségi elv, az obscsina rurális berendezkedésre enged következtetni, mely egyet jelent a domináns mezőgazdasági szektorral. Így a szlavofil eszmék ellentéteként jelen lévő nyugatos gondolkodásmód a

[6] Weeks, Theodore R.[2003]: „Us" or „Them"? Belorusians and Offical Russia, 1863-1914. Nationalities Papers, Volume 31, Issue 2 June 2003. 216. oldal

[7] Герцен, А. И.: Эстетека, критика, проблемы культуры in Hajnády Zoltán [2002]: Sophia és Logosz. Debrecen

[8] Леви-Строс, К.: Структуральная антропология in Hajnády Zoltán [2002]: Sophia és Logosz. Debrecen

[9] Hajnády, Zoltán [2002]: Sophia és Logosz. Az orosz kultúra paradigmatikus-szintagmatikus rendszere, bináris oppozíciói, leküzdésük alternatívái. Kossuth Könyvkiadó, Debrecen

[10] Ivan Kirejevszkij: Az európai kultúra jellegéről és az oroszországi kultúrához való viszonyáról in Bagi Ibolya – Szőke Katalin [2006]: Az orosz kultúra Nyugat és Kelet között. Bölcsész Konzorcium, Szeged

nyugati kulturális elemek átvétele mellett a társadalmi berendezkedés megbontását is előrevetítette hosszabb távon. Ugyanis, ha az obscsina helyett az urbanizáció van preferált helyzetben, akkor ez az ipar fejlődését vonja maga után, mely kedvezőtlenül érinti az addig előnyben részesített földbirtokos-nemesi réteget. A vallás pedig, mint ahogy a belorusz-orosz gyökereknél is láttuk, kivételes jelentőséggel bír a kor embere számára.

A 19. század közepén kiéleződött Homjakov és Kirejevszkij féle szlavofil és a Herzen, Belinszkij neve által fémjelzett zapadnyik irányzatok polémiájába a későbbi években olyan nevek is bekapcsolódtak, mint például Dosztojevszkij (az egyik) és Turgenyev (a másik oldalon). Azonban e diskurzus kevésbé elkötelezett tagjai által is születtek művek, melyeken keresztül sokkal jobban tudnánk árnyalni a korszak kulturális értékein keresztül a politikai, társadalmi, sőt gazdasági viszonyokat is (pl. Gogol kitűnő novellái). Dolgozatom terjedelmi korlátai ellenére mégis bevezetnék egy – a tanulmány során még visszatérő – szignifikáns szempontot. Ez pedig az európai perspektíva.

Marquis de Custin *Oroszországi levelek*[11] című műve objektív betekintést ad a korszak orosz viszonyaiba a külső szemlélőnek. A márki leírásai ugyan más perspektívából, de ráerősítenek az eddig tapasztalt kettősségre. Kiemeli a hatalom-vallás összefonódását a legfelsőbb (cári) szinten, melyet mi is megfigyelhettünk tartományi szinten a beloruszok kontextusában. Nagy ellentmondás rejlik a vidéki szegénység és a Szentpéterváron tapasztalt nyugati stílusú, díszletszerű fényűzés között, mely kontraszt – véleményem szerint – a péteri, átmenet nélküli reformok miatt és kellően erős gazdasági háttér hiányában alakult ki.

Az orosz belső viszonyok – a Nagy Péter-i drasztikussághoz fogható – átalakulása a nagy októberi szocialista forradalom által valósult meg 1917-ben, és az ezt követő polgárháború eredményeképpen megszületett Szovjetunió ideje alatt szilárdult meg. Az 1917–1921-es időszak azonban nemcsak az orosz, hanem a belorusz állapotok változását is eredményezte. A szovjet lét szellemi életének értelmezése a következő láncszem a két ország viszonyának tendenciájának megértéséhez.

A szovjet korszak kulturális öröksége

A kommunista diktatúra egészét nézve több minőségbeli, ám ugyanakkor különböző mértékű változáson ment keresztül a művészet szegmense. Egyrészt az alkotók kifejezésmódja paradigmaváltás-szerűen változott a cári birodalmi érához képest. Másrészről tendenciaszerűen növekedett a központi hatalom beleszólása az alkotás folyamatába, a pártvezetés fokozatosan fedezte fel a művészet mint az emberek befolyásolására alkalmas eszköz erejét. Harmadik aspektus pedig, mely számunkra a legnagyobb érdeklődésre tart számot, azaz alkotás témája. Így az imént felsorolt szempontok keveredése többféle kategóriát és igen heterogén kulturális közeget eredményezett a Szovjetunióban.

Az orosz–belorusz kulturális kapcsolatok vizsgálata, sem az Orosz Birodalom korában, sem a szovjet korszakban nem történhet a klasszikus értelemben vett

[11] Marquis de Custine: Oroszországi levelek. Nagyvilág kiadó, 2004.

államközi kapcsolatok szintjén. Igaz, 1918-ban egy év erejéig beszülhetünk belorusz államról, de a kulturális szegmens kutatási attribútuma következtében jelen esetben ez figyelmen kívül hagyható, mivel a kultúra tárgyköre csak trendek kérdésében vizsgálható, így relevanciát majd a politikai tárgykör elemzésénél nyer. Mindezek ellenére érdemes a szovjet időszakban magasabb szinten kezelni Beloruszt, hiszen jelentős belső társadalmi változások mentek végbe az országban.

A „nagy fordulat éve" (1929)[12] után folyamatosan erősödik a művészet területére is kiterjedő centralizációs hatás. A központi hatalom kezdi felfedezni a művészet erejét, melyet fokozatosan rendel alá a „proletár ideológia elvárásainak" és teszi propagandája egy fontos eszközévé. Ennek során az alkotás mikéntje mind stílusilag, mind tartalmilag kötött, és megkötései jól tükrözik a mögötte rejlő politikai környezetet. A „társadalmi megrendelés" elvárásait követve, a kulturális élet új szempontok szerinti átszervezése által született meg a szocialista realizmus mint a szovjet éra „hivatalos" módszere. A szocialista realizmus szerinti alkotásnak stílus szempontjából az egyszerűségnek kellett lennie a legfőbb ismérvnek, kerülve az irodalmilag igényesebb, cifrábbnak tűnő megoldásokat, hiszen ezek „arisztokratikus gőgnek" tűnnének a proletár szellemiség tükrében. Szintén nemkívánatos, sőt, veszélyes stílusbeli elemnek számított a társadalmi ellentmondások leleplezését célzó humor, irónia eszköze is.

„A szovjet írok 1934-ben tartott első össz-szövetségi kongresszusán a szocialista realizmust a valóságábrázolás egyedül célravezető módszerének nyilvánítják."[13] A párt általi egyetemes fennhatóság elfogadása, és ennek fényében a „burzsoá művészetszemlélet" elleni küzdelem deklarálása érzékelteti a politikai elnyomás mélységét is. A politika ilyen mértékű igénye a kultúra szegmensének (és az élet egyéb területeinek) a befolyásolására, illetve irányítására, a szovjet rendszer alapvető történeti ismereteinek hiányában is totalitárius államberendezkedésre enged következtetni. A művészeti ágakra a proletár szellemiség jegyében tett hatást az irodalmon kívül jól demonstrálja az építészet. Ma ez leglátványosabban a fehérorosz főváros, Minszk központjában érhető tetten.

Mindenképpen említést érdemel még egy, a fent leírt „ideális" művészetfelfogást magáévá tenni képtelen, illetve szándékosan ignoráló írók – költők által megjelenített jelenség, a GULAG. A GULAG fontossága abból áll, hogy itt összefonódik a politikai, gazdasági, kulturális vonatkozás egyaránt: egyrészről gazdasági jelentőséggel is bírt (a kényszermunka révén), másrészről viszont a politika egyfajta eszközként használta hatalma fenntartása, az újonnan kialakult „proletár társadalomfelfogás", és a szocialista kultúra védelmében.

A legsötétebb szovjet korszak Sztálin 1953-as halálával véget ért. Azonban az ezt követő, az „olvadás" időszakának politikai felfogása is pontosan lekövethető a művészek produktumai által. Jelentőssé vált a hivatalos és nem hivatalos kultúra kettőssége, ezzel párhuzamosan a gondolati és stílusi pluralizmus egyaránt. Ez a tendencia egyre erősödve egészen a Szovjetunió széthullásáig tartott. A kezdeti, a Hruscsov-korszakban megjelent szamizdatoktól fokozatosan történt az „elveszett

[12] Bagi Ibolya–Szőke Katalin [2006]: Az orosz kultúra Nyugat és Kelet között. Bölcsész Konzorcium, Szeged

[13] Bagi Ibolya–Szőke Katalin [2006]: Az orosz kultúra Nyugat és Kelet között. Bölcsész Konzorcium, Szeged

kulturális értékek felkutatása", az elmúlt időszak szörnyűségeit bemutató és leleplező írások megjelentetése. A Brezsnyev-érában ugyan ismét keményvonalasabb politika-felfogás érvényesül, melynek során a művészeket is ismét jobban köti a „szovjet szabályrendszer", azonban a „hatvanasok" művészgenerációjára, Majakovszkijjal az élen már erősen hatnak a nyugati értékek, gondolatok.[14] Ezen liberális folyamatok egyetemes hatása természetesen majd a politika területén is manifesztálódik, a Szovjetunió 1991-es felbomlásával.

[14] Bagi Ibolya–Szőke Katalin [2006]: Az orosz kultúra Nyugat és Kelet között. Bölcsész Konzorcium, Szeged

II. A POLITIKA SZEGMENSE

Belorusz helye a szovjet rendszerben

A politikai döntések meghozatalában, bármilyen nemű rendszerről is beszéljünk, mindig a hatalomé, a hatalmon lévő pártoké, egyéné, oligarchikus csoporté a döntő szó, így természetszerűleg irányítják a külpolitikai kapcsolatrendszer alakítását is. A hatalom voluntarista modellje szerint a politikai jelenségeket mindig az egyén szintjére kell leredukálni, és az egyének összességeként létező különböző társadalmi csoportok egymás (akár akarata ellenére történő) befolyásolásából születik meg a hatalom és alakul ki a politika.[15] Véleményem szerint ugyan hosszú távon (akár több generáción át) alapvetően valóban érvényesül az egyének akarata a döntéshozásban, azonban rövidtávon és a „kisebb volumenű" kérdésekben rengeteg külső és belső faktor van hatással az aktuálpolitika alakulására.

Az, hogy a különböző társadalmi csoportok diskurzusainak eredményei hosszútávon milyen irányba terelik országuk, illetve az általuk tartósan szuverenitást gyakorolt terület sorsát, az hipotézisem szerint kulturális gyökereik, beidegződések, hagyományok, és különböző, a történelmük során kialakult sajátosságok függvénye. Ezeknek a tényezőknek a vizsgálatánál én egy szinttel lejjebb megyek a huntingtoni civilizációs különbségek összehasonlításánál, mivel az orosz–belorusz politikai viszony összevetésénél egyazon civilizációs világba besorolt államokról beszélünk (ez nem egyezik meg a Huntington által használt „alosztály" fogalmával, mivel én csupán két ország kapcsolatára koncentrálok).[16]

Minthogy a politika a különböző társadalmi csoportok interakciója révén alakul, ezen interakciók eredményét, illetve aktuális stádiumát valamiképp mérhetővé kell tenni. Véleményem szerint erre a legmegfelelőbb eszköz az intézményesítettség fokmérője. Ebbe beletartoznak az állami intézményrendszer mellett a különböző (eltérő fejlettségi szinten lévő) politikai csoportosulások vagy pártok, és egyéb közügyekkel foglalkozó civil orgánumok (hiszen az állami szervek, például diktatúrában nem feltétlenül reprezentálják az összes releváns társadalmi csoportot). Az első belorusz politikai szervezetet Belorusz Forradalmi Hramada néven csupán 1903-ban sikerült létrehozni, melynek célja az Oroszországon belüli autonómia megszerzése

[15] Gallai Sándor–Török Gábor [2005]: Politika és politikatudomány. Aula Kiadó
[16] Huntington, Samuel P. [1993]: The Clash of Civilizations? Foreign Affairs, Summer 1993

volt.[17] Az 1917-es októberi forradalom eseményei ugyan megvillantották – az egyébként már ekkor is erősen megosztott belorusz elitnek – az önrendelkezés esélyét, de a bolsevikok fegyveresen megakadályozták, hogy élni is tudjanak vele. Az 1918-as német megszállást követően végül a bolsevik vezetés beleegyezett a Belorusz Népköztársaság létrejöttébe, bár a szabadság reménye tiszavirág életűnek bizonyult.[18] Belorusz ismét, de nem utoljára történelmében geopolitikai helyzetének áldoztává vált, és területe felosztásra került a rigai szerződés következtében. Egy évvel később, a névleg független Belorusz IV. Összbelorusz Kongresszusa 1922. december 14-én Minszkben nyilvánította ki a Szovjetunió létrehozásának szükségességét, így még abban az évben, december 30-án Oroszországgal és még további két állammal együttesen létrehozták a Szovjetuniót.[19] Ettől a pillanattól Fehéroroszország tagköztársasági státuszban állt (egyenlőtlen) interakcióban a szovjet Oroszországgal.

A Szovjetunión belül mint a két ország közös történelmében sokszor, erős orosz befolyás és irányítás volt jellemző a két állam kapcsolatára. A Belorusz SZSZK 1978-as alkotmánya a legfőbb hatalmat ugyan a néptől eredezteti – mely „demokratikus centralizmus" útján, a szovjetek népi küldöttei révén „érvényesítheti" akaratát, mely vertikálisan alulról a legalsó szinttől épül fel a „szovjet népet szolgáló" Szovjet Kommunista Párttal a legfelsőbb szintig – a gyakorlatban azonban ennek épp az ellentettje, teljes központi irányítás valósult meg.[20]

A mai belorusz államberendezkedés és társadalmi struktúra kialakulásának okai visszavezethetők Moszkvának a belorusz népet (az elitek- és alsóbb rétegek szintjén is) érintő politikájára, mivel a belorusz társadalom igen fregmentált képet mutatott az 1920-as években is, több élesnek mutatkozó törésvonallal. A legélesebb törésvonal, a vallás és a nyelv használata között húzódott. A katolicizmus és az ortodox vallás küzdelme, a lengyel és orosz kulturális befolyás meggátolta a nemzeti identitás kialakulását a 20. század fordulóján 80%-ban a földművelésből élő, 85%-ban írástudatlan,[21] vékony értelmiségi réteggel rendelkező belorusz társadalom számára. Ezt a meghasonlott állapotot fokozta az oroszok korán sem koherens politikája, mely magába foglalta a „belorusz otthon" építésének támogatását és az erőteljes russzifikáció kényszerítését egyaránt.[22] Az 1920-as években a központi vezetés támogatta a különbözőszintű oktatási intézmények és kulturális szerveződések létrejöttét, a belorusz nyelv és kultúra fejlődését, mely hosszú távon lehetővé tette volna egy identitásilag erős és egységes, nemzeti öntudattal rendelkező vezető elit kitermelését. Azonban ez a folyamat az 1920-as évek végére 180 fokos fordulatot vett, és megkezdődött a „burzsoázia és nacionalizmus elleni harc",[23] mely csírájában fojtotta

[17] Lagzi Gábor [2001]: A szovjet rendszer öröksége: Nemzet- és államépítési nehézségek Belaruszban az 1990-es években. Pro Minoritate, 2001/nyár

[18] Silitski, Vitali – Zaprudnik, Jan [2007]: Historical Dictionary of Belarus. The Scarecrow Press, Inc.

[19] Войтович С. Д.: БССР в борьбе за мир и сотрудничество между народами (1945-1965 *гг.)*

[20] Конституция (Основной Закон Белорусской Советской Социалистической Республики). Минск, 1978

[21] Weeks, Theodore R.[2003]: „Us" or „Them"? Belorusians and Offical Russia, 1863-1914. Nationalities Papers, Volume 31, Issue 2 June 2003

[22] Silitski, Vitali – Zaprudnik, Jan [2007]: Historical Dictionary of Belarus. The Scarecrow Press, Inc.

[23] Lagzi Gábor [2001]: A szovjet rendszer öröksége: Nemzet- és államépítési nehézségek Belaruszban az 1990-es években. Pro Minoritate, 2001/nyár

el az értelmiség kialakulását, ezen keresztül pedig egy öntudatos paraszti középosztály kifejlődését.[24] Ezt kísérte a földterületek kollektivizálása és a máig jellemző ipari struktúra kialakítása.[25]

Az erőltetett oroszosítás „eredményre vezetett", a belorusz kultúra és történelem a népesség nagy része számára ismeretlen maradt, az orosz nyelv vált uralkodóvá a közhivatalokban (Belorusz Kommunista Pártban is), az oktatásban, és a mindennapi életben egyaránt. Mind demográfiai, mind gazdasági szempontból előnytelen szerkezetű, gyenge önazonosságtudatú társadalmú állam lépett a glasznosztyot, a peresztrojkát és végül a Szovjetunió végét hozó gorbacsovi korszakba, hol a népesség túlnyomó része a szovjet létet alapvetőnek vélte.

Gorbacsov 1985-től kezdődő SZKP főtitkári, majd államelnöki tevékenysége során reformok komplex sorozatát hajtotta végre hazáján a glasznoszty és a peresztrojka jegyében, melyek következtében új helyzet alakult ki világpolitikai és regionális szinten egyaránt. Gorbacsov reformgondolkodásának fontos – Beloruszt is érintő – eleme a szovjet külpolitikai doktrína[26] lecserélése az „egyetemes emberi értékek" és a „választás szabadságának" tézisére.[27] Ez a külpolitikai paradigmaváltás adta meg az elvi alapot a változásra. A gyakorlatban pedig a csernobili atomkatasztrófa és a kuropatyi erdőben megtalált NKVD-s áldozatokat rejtő tömegsírok megtalálása szolgáltatta a mobilizációs indítékot.[28] Azt ezt követő folyamatok során a politikai elit hiánya és fregmentáltsága, a társadalom túlságos szovjet lelkülete, a nemzeti mozgalmak hiánya következtében az 1991. augusztus 25-i függetlenedésig nem sikerült radikális, társadalmi támogatottsággal bíró változásokat kieszközölni.[29]

[24] A russzifikáció gyorsítását szolgáló intézkedések között említhetem az 1933-as a belorusz nyelv művi „reformját", a helyi közigazgatási pozíciók oroszok általi betöltését, az értelmiség disszidálásának provokálását (pl. Vasil Bykai, Praskovic) és mások deportálását és fizikai megsemmisítését (kuropatyi mészárlás). Silitski, Vitali – Zaprudnik, Jan [2007]: Historical Dictionary of Belarus. The Scarecrow Press, Inc.

[25] Ez magába foglalja a nehézipari (gép- és hadipari) termékek gyártását, a vegyipar fejlesztését, az olajfeldolgozás infrastruktúrájának kiépítését. [Szergej Martinov belorusz külügyminiszter előadása; 2010. március 2. MKI]

[26] A szovjet külpolitikai doktrína két pillére a „proletár internacionalizmus" és a „békés egymás mellett élés" ellentmondó kettőssége. Krausz Tamás és Sz. Bíró Zoltán [2003]: Peresztrojka és Tulajdonáthelyezés – Tanulmányok és dokumentumok a rendszerváltás történetéből a Szovjetunióban (1985-1991). Ruszisztikai Könyvek – Magyar Ruszisztikai Intézet, Budapest

[27] Krausz Tamás és Sz. Bíró Zoltán [2003]: Peresztrojka és Tulajdonáthelyezés – Tanulmányok és dokumentumok a rendszerváltás történetéből a Szovjetunióban (1985-1991). Ruszisztikai Könyvek – Magyar Ruszisztikai Intézet, Budapest

[28] Lagzi Gábor [2001]: A szovjet rendszer öröksége: Nemzet- és államépítési nehézségek Belaruszban az 1990-es években. Pro Minoritate, 2001/nyár

[29] Mindenesetre érdemes megemlíteni Stanislav Suskievics parlamenti elnök és Zianon Pazniak (Belorusz Népi Front vezetője) személyét, kik a demokratikus ellenzéket és a nemzeti ügyet képviselték és Legfelsőbb Tanácsban, hol gyér képviseleti helyük ellenére is sikerült elérni 1990. július 27-én a BSZSZK szuverenitásának deklarálását. Silitski, Vitali – Zaprudnik, Jan [2007]: Historical Dictionary of Belarus. The Scarecrow Press, Inc.

Az orosz–belorusz viszony aktualitásai – politikai szemszögből

A posztszovjet orosz–belorusz politikai kapcsolatok alakulása tekintetében röviden két fejezetet, egy élesnek mondható korszakhatárt, és három főszereplőt kell megkülönböztetnünk.

Beloruszban a már korábban felvázolt körülmények következtében – a kulturális társadalmi motívumok miatt – a függetlenedés után sem tudott kialakulni olyan strukturális, intézményi háttér, mely a demokratikus átmenetet szavatolhatta volna.[30] Ennek tudható be, hogy nem jött létre olyan jelentős politikai alakulat, mely eredményes mobilizációs hatással bírt volna az emberek felé, és mellyel a társadalom jelentős része azonosulni tudott volna. Mindezeknek tudható be, hogy végül a régi nomenklatúrát elutasító, mégis a szovjet nosztalgiára hajazó populista pártonkívüli, az 1994-es parlament tagja és az Anti-korrupciós Bizottság vezetője,[31] Alekszandr Lukasenko nyerte az első szabad elnökválasztást 1994-ben.[32]

Per Anders Rudling tanulmányában[33] Lukasenko hatalomra kerülése után két szakaszt különít el. 1994-1996-ig tartott az elnök konfliktusos diskurzusa a parlamenttel, melynek során gyengíti az amúgy is gyenge demokratikus alkotmányos berendezkedést; 1997-től pedig kiépíti tiszta autoriter (de semmiképpen sem totaliter) uralmi rendszerét. E két szakaszban, miközben az elnök mind bel-, mind külpolitikai tényked ése kiszámíthatatlanná és szeszélyessé vált, célja változatlan maradt, miszerint fenn kell tartani a status quo-t és ezzel együtt saját hatalmát minden áron, akár az ország érdeke ellenére is.

Lukasenko külpolitikájának a legfőbb eleme az orosz-centrikusság. Ebben kettős okot vélek felfedezni. Egyrészt a közeledés a „testvérnemzethez" igen népszerű lépés[34] a népesség jelentős részét kitevő konzervatívabb, szovjet nosztalgiát érző idősebb nemzedék,[35] és a még mindig jelentős mezőgazdaságból élő népesség körében (amely az információáramlás, ezáltal a tájékozódás köréből még inkább kiszorított helyzetben van). A másik ok az elnök hatalmi ambícióira és az általa okozott külpolitikai realitásokra vezethető vissza. A nyugati államoktól való izolációban az emberi jogot

[30] Kulik, Anatoly – Pshizova, Susanna: Political Parties in Post Soviet Space. Praeger

[31] Ixiv – Intruduction in Silitski, Vitali – Zaprudnik, Jan [2007]: Historical Dictionary of Belarus. The Scarecrow Press, Inc.

[32] A választások első fordulójában Zianon Pazniak 12,9%-ot, Suskievics 9,9%-ot, míg Lukasenko 45,1%-ot szerzett. A második fordulóban Lukasenko elsöprő, több mint 80%-os aránnyal nyert a 14,2%-ot szerző Kebiccsel szemben. Schmidtke, Oliver – Yekelchyk, Serhy [2008]: Europe's Last Frontier? Belarus, Moldova and Ukraine between Russian and the European Union. Palgrave Macmillan

[33] Schmidtke, Oliver – Yekelchyk, Serhy [2008]: Europe's Last Frontier? Belarus, Moldova and Ukraine between Russian and the European Union. Palgrave Macmillan

[34] 1991. március 17-i népszavazáson a belorusz lakosság 82%-a helyeselte a Szovjetunió egyben tartását, mint egy szuverén állam. Ixi – Intruduction in Silitski, Vitali – Zaprudnik, Jan [2007]: Historical Dictionary of Belarus. The Scarecrow Press, Inc.

[35] 2007-es adatok szerint a lakosság több mint, 14%-a 65 év feletti. http://www.euro.who.int/main/WHO/CountryInformation/HFAExtracts?Country=BLR&language=English [2009. 12.29]

folyamatos megsértése mellett Lukasenko több provokatív lépése[36] is közrejátszott abban, hogy például George W. Bush Fehéroroszországot is a „gonosz tengelyéhez" sorolta 2002-ben. Ilyen világpolitikai környezetben az érvényesülés lehetőségét Lukasenko az Oroszországgal való szoros, többszintű együttműködés kiépítésében látta.

Belorusz Oroszországhoz fűződő kapcsolata azonban sokkal inkább az orosz fél miatt kerülte el az egyhangúságot. A két ország kapcsolatában jelentős különbségeket hozó periódusok Borisz Nyikolajevics Jelcin és Vladimir Vladimirovics Putyin elnökletére tehető, melyben a személyi kvalitások és politikai elképzelések egyaránt számottevőek. A fő különbséget a két elnök alapvető irányultsága között az jelenti, hogy míg Jelcin a volt szovjet területeken a befolyást minden lehetséges területen (védelmi, gazdasági, politikai) megpróbálta rekonstruálni, addig Putyin neoimperialista törekvések helyett az energiaszektort tekintette a politikai nyomásgyakorlás fő eszközeként.[37] Mivel Oroszország kiterjedésileg, gazdaságilag, katonailag, erőforrások szempontjából sokkal előnyösebb adottságokkal rendelkezik szomszédjánál, az aktuális orosz elnöki kurzus meghatározó befolyással bír a két ország kapcsolatára.

A két ország kapcsolatának szorosabbra fűzésének első állomása 1994-re tehető, mikor Oroszország és Belorusszia eltörölték az egymás közötti vámokat, míg egy évvel később, 1995 januárjában Kazahsztánnal kiegészülve vámszövetség létrehozásában állapodtak meg. Az ekkori orosz elnök, Borisz Jelcin, minszki látogatása során 1995 februárjában írtak alá jó szomszédsági viszonyról és együttműködésről szóló megállapodást.[38] Ne felejtsük el, hogy az imént említett szerződések idejében Lukasenko a Rudling-féle besorolás alapján a parlamenttel folytatott konfliktus szakaszában van, és törvényileg még nem összpontosul annyi jogosítvány az elnök kezében, amennyi legitimálná elképzelései megvalósítását beleértve a belorusz-orosz integráció következő fázisába való lépését. Az 1995 májusában és 1996 novemberében tartott (antidemokratikus) referendumok zárták le ezt a szakaszt, mely során egy sor egyéb intézkedés és jogkörátruházás mellett a további orosz közeledést is „szentesítette" a nép.[39] Orosz részről pedig ekkor belső okként a gyenge államhatalom, külső okként pedig főleg a NATO keleti irányú terjeszkedése, az orosz áruk és energiahordozók számára alternatív tranzitútvonal biztosítása szolgált, látens ok pedig egyfajta az integráció mélyítését célzó „dominóelv" elindítása volt a FÁK országok körében.[40] Mindennek fényében került sor 1996. április 2-án Moszkvában az Orosz–

[36] Például 1995-ben egy amerikai ballon lelövése, 1998-ban konfliktus több minszki nagykövetséggel. Schmidtke, Oliver – Yekelchyk, Serhy [2008]: Europe's Last Frontier? Belarus, Moldova and Ukraine between Russian and the European Union. Palgrave Macmillan

[37] Shentsova, Lilia [2007]: Russia – Lost in Transition – The Yeltsin and Putin Legacies. Carneige Endowment for International Peace, Washington D.C.

[38] Mely tartalmilag a két ország kül- és védelempolitikájának koordinálását jelentette. 200. oldal in Lagzi Gábor [2001]: A szovjet rendszer öröksége: Nemzet- és államépítési nehézségek Belaruszban az 1990-es években. Pro Minoritate, 2001/nyár

[39] Ilyen változás például a szovjet belorusz jelképek visszaállítása, az parlament feloszlatási jogának az elnök kezébe utalása, és az elnöki adminisztráció befolyásának növelése az ellenőrző szervek fölött. Ixv – Intruduction in Silitski, Vitali – Zaprudnik, Jan [2007]: Historical Dictionary of Belarus. The Scarecrow Press, Inc.

[40] Ludvig Zsuzsa [2000]: FÁK: Integráció kontra dezintegráció a gazdasági kapcsolatok tükrében. MTA – Világgazdasági Kutatóintézet

Belorusz Államszövetséget életre hívó szerződés aláírására. További fontosabb megállapodások, melyek a mélyebb integrációt irányozták elő: Oroszország és Belorusz uniójának létrehozása (1997. április 2.); 1998. december 25-én átfogó együttműködésről szóló megállapodás az oktatás, egészségügy és a munkavállalás területén; míg 1999. december 8-án aláírták a szövetségi államot létrehozó szerződést.[41] Fontos megjegyezni, hogy ezek az egyezmények mind a Jelcin adminisztráció alatt alkalmazott külpolitikai stratégia fényében születtek.

Ezek után tekintsük át, hogy az 1994 és 1999 közötti, Lukasenko és Jelcin párhuzamos elnökletére eső időszakban mely területeken milyen minőségű kooperáció jellemzi Fehéroroszország és az Orosz Föderáció kapcsolatát.

Belorusz számára minden kétséget kizáróan az együttműködés gazdasági és energetikai vonatkozása a legfontosabb. A vámunió a kereskedelemre, és az olcsó olaj és gáz az iparra és a kőolaj-finomító szektorra tett éltető hatása nélkül a belorusz gazdaság működésképtelenné válna. Ennek a ténynek a felismerésére alapul majd a Putyini külpolitikai stratégia, melyet a későbbiekben tárgyalunk.

Orosz részről ellenben a biztonság- és védelempolitikai aspektust emelném ki, mely általánosságban a legsikeresebb, és a legkevésbé konfliktusövezte integrációs területnek nevezhető. A kooperáció a gyakorlatban több szférára terjed ki. Magába foglal belorusz felségterületen orosz katonai objektumok üzemeltetését (rakétavédelmi rendszerek és kommunikációs létesítmények), a légvédelmi rendszerek egységesítését, valamint a még szovjet gyökerekkel rendelkező hadi- ipar és kereskedelem összehangolását; fehérorosz részről pedig orosz területen történő gyakorlatozás lehetőségét.[42]

Érdemes továbbá néhány szót ejteni az együttműködés intézményi hátteréről. Az 1996-os Orosz Belorusz Államszövetséget létrehozó szerződés volt az első, mely közös állami hivatalok létrehozását terjesztette elő. Legfontosabb szervnek a legfelső tanácsot[43] szánták, mely általános irányvonalat szab a többi szerv működésének. A törvényhozó hatalmat a parlamenti közgyűlés[44] képviseli, míg az általános végrehajtó hatalmat a végrehajtó bizottság[45] testesíti meg a szerződés szerint.[46] Az 1999. december 8-i szerződésben határozták meg a ma is érvényben lévő szövetségi orgánumokat és azok feladatait: eszerint a legfelső állami tanács marad a szövetségi állam legfőbb végreható szerve. Jogköreit tekintve nagyon széles jogosítványokkal rendelkezik, összetétele szempontjából pedig kiegészül a kétkamarásra bővített parlament elnökeivel. A parlament szövetség házának tagjai a két ország parlamenti képviselőinek tagjai, még a képviselőházba választások útján lehet bekerülni (nem

[41] Lagzi Gábor [2001]: A szovjet rendszer öröksége: Nemzet- és államépítési nehézségek Belaruszban az 1990-es években. Pro Minoritate, 2001/nyár

[42] Rácz András [2008]: Katonai együttműködés Fehéroroszország és Oroszország között [2008. nyár]

[43] Legfelsőbb Tanács: áll az állam- és miniszterelnökökből, valamint a parlamenti elnökökből

[44] Parlamenti Közgyűlés: egyenlő számú képviselőt delegál mindkét fél, a döntések minősített többség útján születnek.

[45] A végrehajtó bizottság: tagjai az államelnökök által delegált képviselők, mindkét fél részéről egyenlő számban, elnökét a Legfelsőbb Tanács terjeszti elő.

[46] Договор об образовании сообщества России и Беларуси (утратил силу в соответствии со статьей 70 часть 1 Договора о создании Союзного государства) http://soyuz.by/ru/?guid=10439 [2010. 01.10]

egyenlő arányban elosztott mandátumok a két ország között). Új szervként említik a minisztertanácsot, melynek tagjai között szerepelnek az országok kormányfői, kül-, gazdasági- és pénzügyminiszterei. E szerv is a végrehajtó hatalmat képviseli. A szövetségi állam bírósága pedig egyfajta alkotmánybíróságként őrködik a szövetségi állam jogbiztonsága fölött.[47]

Az integrációs szerződések adta intézményi berendezkedés ugyan széles lehetőséget nyújtana a felek számára a lényeges területeken való kooperációt illetően is, viszont – ahogy a szövetségi szervek összetételén is látszik – nem képviseli a valós erőviszonyokat a két ország között. Lukasenko - szövetségi keretek közötti - világpolitikai ambícióinak érvényesítése Jelcin orosz elnök 1999. december 31-i lemondásával és utóda, Vladimir Putyin 2000. március 26-i megválasztásával elhalni látszik.

A Putyin elnökké választásával bekövetkezett külpolitikai hangvételváltást megfelelően illusztrálja Piotr Dutkiewicz elemzése. E szerint Putyin elsődleges célja volt visszafordítani azokat a trendeket, mely a rendszerváltás utáni Oroszországot eddig jellemezték. Az oligarchák, a szervezett bűnözés és a politika, gazdaság, igazságszolgáltatás szimbiózisa helyett Putyin a tradicionális erős központi államot és irányítást kezdte visszaállítani.[48] Ennek a törekvésnek a külpolitikára is befolyással bíró központi eleme az olaj és energetika fölötti irányítás visszaszerzése.[49]

A Beloruszt negatívan érintő trendek több vetülettel bírnak. 2002-ban Putyin pragmatikusan, a tényleges erőviszonyok alapján felajánlotta a két ország kapcsolatának a „lehető legszorosabbra fűzésének" lehetőségét, azaz, hogy Belorusz olvadjon az Orosz Föderációba, mint régió.[50] Ez a lépés világossá tette, hogy az új orosz vezetés nem kíván tovább sem ideológia, sem a szláv testvériesség (pánszlávizmus) gondolata, sem a cári, illetve a szovjet imperializmus szellemében közösködni Fehéroroszországgal (és más FÁK államokkal sem) Helyette a külpolitikai realitások és erőviszonyok alapján meghatározott, pragmatikusan végrehajtott külpolitikai stratégia szerint alakítja külkapcsolatait a posztszovjet térségben.

Az új stratégia Beloruszt is érintő folyamatainak egyik leglényegesebb konkrétuma a 2006-ban bejelentett új energetikai doktrína a posztszovjet térség irányába, mely szerint az eddig érvényben lévő kedvezményes gázárak a piaci árak szintjére emelkednének. Bár Belorusz és Oroszország energetikai kapcsolatai részletesebben az elkövetkezendő fejezetekben kerülnek taglalásra, a belorusz függőség politikai vetületének vizsgálatához azonban mégis érdemes néhány fontosabb adattal kezdenünk. A fehérorosz energiafogyasztás 95%-a gázra épül, melynek 99%-át importból kénytelen fedezni az ország. Belorusz számára a gáz, a FÁK országai közül a legolcsóbban, 2006-ig az orosz fogyasztók áraihoz igazítva került számlázásra

[47] Договор о создании Союзного государства. http://soyuz.by/ru/?guid=10447 [2010.01. 10]

[48] Dutkiewicz, Piotr [2009]: Missing in Transition – Re-Conceptualization of Russia's Developmental State. Russia in Global Affairs, Vol.7, No.4, October-December 2009.

[49] A teljes politikai- és az olajvállalatok fölötti irányítás visszaállítására tett erőfeszítéseket kitűnően példázza a politikai ambíciókkal is rendelkező Jukosz olajipari óriáscég vezérének 2003-as letartóztatása is. Profile: Mikhail Khodorkovsky, BBC News; http://news.bbc.co.uk/2/hi/3213505.stm [2010. 01. 12]

[50] Ez az ajánlat természetesen kiváltotta Lukasenko és a belorusz elit felháborodását. Fritz, Verena [2007]: State-Building: A ComparativenStudy of Ukraine, Lithuania, Belarus, and Russia. CEU Press, Budapest–New York

(hozzávetőleg 47USD/1000m³).[51] Míg Lukasenko számára a 2006-ig fennálló állapot konzerválása létszükség mind saját egzisztenciája, mind országa gazdasága szempontjából, addig Putyin gyakorlatilag szabad mozgásteret élvez mind gazdasági, mind politikai természetű céljainak megvalósítása érdekében.

Ilyen motiváció volt például az Oroszországon belül növekvő gázárak mérséklése, a 2007/2008-as parlamenti- és elnökválasztások politikai előkészítése (a büdzsének $3.5 milliárd többletbevétel biztosítása[52]), és a WTO-ba való belépés fontos kritériumának teljesítése, mely szerint meg kell szüntetni a szomszédos államok pozitív diszkriminációját.[53] Közrejátszott továbbá az orosz és belorusz elnök közötti személyes ellentétek kiéleződése, egymás politikájának támadása a médiában.

A belorusz–orosz gáz- és energiaviták politikai szempontból világos konzekvenciákkal járnak. A gáz- és nyersolaj árának emelése, az egyes belorusz exporttermékekre kivetett adók (a vámunió ellenére), a közös határszakaszon az ellenőrzés visszaállítása mind egyértelművé teszik, hogy Oroszország többé nem tekinti Beloruszt kivételezettnek; sokkal inkább egy idegen országnak, mint uniós partnerének. A privilegizált kapcsolatok kora a végéhez ért, Moszkva többé már nem érdekelt az integráció mélyítésében.[54]

Orosz–belorusz politikai jövőkép

Az orosz–belorusz kapcsolatok jövőképét leginkább egy több ismeretlenes egyenlőtlenséghez tudnám hasonlítani. Ennek oka, hogy sok olyan, előre nem megjósolható kimenetelű trend van folyamatban, mely befolyással van a két ország viszonyának alakulására. Ezek a tendenciák lehetnek külső, a tárgyalt országokat kisebb-nagyobb mértékben érintő világpolitikai események, folyamatok, vagy olyan belső természetű, belpolitikai, intézményi, társadalmi változások, melyek az állam működését alapjaiban formálják át.

A közös belorusz–orosz jövőkép alakulásának – mint a történelem során mindig is – az orosz fél a meghatározóbb alakja. A kérdés, hogy külpolitikai eszköztárából a jövőben melyeket fogja preferálni, alkalmazni céljai elérése érdekében, illetve, hogy egyáltalán milyen célokat tart majd elsődlegesnek külkapcsolatai formálásában. A Világgazdasági Fórum (WEF) egy 2006-os elemzése három különböző forgatókönyvet[55] különböztetett meg Oroszország lehetséges fejlődési pályáit összevetve, különböző

[51] Ukraine and Belarus: Energy Dependence on Russia and Roles as Transit Countries in Hamilton, Daniel – Mangott, Gerhard [2008]: The New Eastern Europe: Ukraine, Belarus, Moldova. Center for Transatlantic Relations/Austrian Institute for International Affairs

[52] Putyin, 2007, január 9.

[53] Neighborhood in Flux: Prospects for the European Unions' Belarus Policy in Hamilton, Daniel – Mangott, Gerhard [2008]: The New Eastern Europe: Ukraine, Belarus, Moldova. Center for Transatlantic Relations/Austrian Institute for International Affairs

[54] Neighborhood in Flux: Prospects for the European Unions' Belarus Policy in Hamilton, Daniel – Mangott, Gerhard [2008]: The New Eastern Europe: Ukraine, Belarus, Moldova. Center for Transatlantic Relations/Austrian Institute for International Affairs

[55] A mostani helyzet konzerválása („Long March"), egyfajta olaj-állam kialakulása („Oil's Curse"), és a prosperitás útja („Vozrozhdenie")

szegmenseket vizsgálva.[56] Bár a WEF-tanulmány a különböző szempontokat koherens egészként kezelte, én mégis kiemelnék kettőt, mely a Fehéroroszországgal való kapcsolatra különösen fontos hatással bír. Az egyik a „vezetés és kormányzat" témaköre. Az előző fejezetekben már láttuk, hogy a személyi adottságok, vezetési stílus milyen nagy hatással van a kül- (és bel) politika alakításában. Ezen kívül idetartozik az állami intézményrendszer működésének mikéntje, emberi jogok, a társadalmi közéleti szerepvállalás fejlődési pályája. A másik szegmens, mely Belorusz számára különös prioritással rendelkezik, az Oroszország energiapolitikája. Az elsőszámú forgatókönyv szerint a mai fejlődési irány konzerválódna, a Putyini pragmatikusság és olaj-centrikusság maradna, és energiamonopóliumát Oroszország továbbra is használná politikai céljai elérésére. A második szcenárió szerint Oroszország fejlődése negatív irányt vesz, egy olaj-állam szintjére degradálódik, hol az ország egyoldalúan a természeti erőforrásaira támaszkodik. Ezt az állapotot a Jelcini korszakhoz tudnám hasonlítani, hol a politikai és gazdasági elit összefonódik, dúl a korrupció, az emberi jogok másodlagosak, és az állami intézményrendszer többé-kevésbé szimbolikus szerepet tölt be. A harmadik forgatókönyv beteljesülése Oroszország „újjászületését" eredményezné, mélyreható reformok bevezetését a gazdasági berendezkedést illetően, mely a külföldi tőke szignifikánsabb jelenlétét és a gazdasági-termelési szerkezet diverzifikálását vonná maga után. Ebben az esetben vélhetően Oroszország az olajfegyver helyett sokkal inkább soft power-t alkalmazna külpolitikai törekvései érvényesítése céljából.

Belorusz jövőjét tekintve két síkon történő változási forrópontot lehet megkülönböztetni. Az egyik, a belső, az intézményrendszeri és pártberendezkedési szisztéma átalakulása, melynek nélkülözhetetlen előfeltétele a társadalmi fejlődés elősegítése (a mai viszonyok között egyáltalán a lehetővé tétele). Ezzel hosszú távon együtt járna a demokratikus értékrend átvétele, az Európa Tanács célrendszerének teljesítése,[57] és hosszabb távon kiegyensúlyozott kapcsolatrendszer kiépítése az EU és Oroszország között. A másik kérdéses pont, hogy Oroszország a fentebb tárgyalt fejlődési pályák közül melyik mellett kötelezi el magát, és külkapcsolatait hogyan alakítja Fehéroroszország felé. Valamint, hogy az Európai Közösség milyen reakciókat ad a változásokra.

Amennyiben Oroszország az olajállam irányába indulna, az vélhetőleg Belorusz számára politikai és gazdasági szuverenitásvesztést eredményezne. Oroszország külkapcsolatait még inkább az energia-ellátás biztosítása és a biztonságpolitika primátusa jellemezné, így az orosz fél érdekét szolgálná mind a Belorussziában működő orosz katonai támaszpontok fenntartása, mind az olaj- és gáz tranzit zökkenőmentes biztosítása az EU irányába. Minthogy Oroszország sokkal inkább belpolitikai kérdésként kezelné Belorussziát, Oroszország egy stabil, lojális belorusz kormányzat támogatásában lenne érdekelt, mely vélhetőleg a „túlzott önállósággal" bíró és jelenlegi orosz kormányzattal gyakran konfrontálódó[58] Lukasenko elnökletének végét

[56] Russia and the World: Scenarios to 2025 http://www.weforum.org/pdf/scenarios/Russia_report.pdf [2010. 02. 05]

[57] Blahó András – Prandler Árpád [2005]: Nemzetközi Szervezetek és Intézmények. Aula Kiadó

[58] Legutóbb Putyin orosz kormányfő 2010. március 16-i Fehéroroszországi látogatása idejére időzítette venezuelai tárgyalásait Lukasenko belorusz elnök, így nem jött létre találkozó a két politikus között. Putin 'not scheduled' to meet Lukashenko during visit to Belarus; RIA Novosti http://en.rian.ru/russia/20100316/158214577.html [2010. 02. 08]

hozná. Ebben a kül- (illetve bel) politikai környezetben csekély esélyét látom, hogy Beloruszban bárminemű alulról szerveződő reform el tudna indulni, hiszen az amúgy is megosztott társadalommal és ellenzékkel nem csak saját rezsimje állna szemben, hanem az orosz érdek is.

Az imént vázolt forgatókönyv beteljesülésére azonban kis esélyt látok a mai erőviszonyok alapján.[59] A potenciális jövőkép így véleményem szerint a WEF által vizionált másik két szcenárió, a putyini pragmatizmus politikájának konzerválódása és a mélyrehatóbb szerkezeti változások útján bekövetkező „orosz újjászületés" közé tehető. Ennek a kérdésnek a függő tényezője - orosz tradíciókhoz híven - a jövőbeli államelnök személye, illetve a hatalomkoncentráció eloszlása az elnöki és kormányfői posztok között.[60] Az Orosz Föderáció mindenkori vezetője a külpolitikának, így a Belorussziával való kapcsolatok meghatározó alakítója is. A jelenlegi pragmatikus orosz belorusz-politika konzerválódása, vagy annak esetleges elmozdulása egy „nem erőfölényen alapuló" kooperációs hajlandóság irányába felértékelné a fehérorosz belső reformtörekvések jelentőségét. A legfontosabb Belorusz belpolitikáját érintő következmény gazdasági vonatkozású. A belorusz gazdaság az ország függetlenné válása óta nem esett át átfogó, strukturális reformokon.[61] A kedvezményes áru orosz energia és az orosz piac „szivacs hatása" nélkül képtelenség lenne fenntartani az 1995-től töretlen GDP növekedést, az alacsony munkanélküliséget, a bérek időben történő kifizetését.[62] Ha Lukasenko nem lesz képes biztosítani a továbbiakban a belorusz nép életszínvonalának fenntartását, a „belorusz gazdasági csodát", az pozíciója meggyengülését vonhatja maga után, mely kétség kívül rákényszerítené a gazdaság liberalizálásának elindítására annak érdekében, hogy ezt a folyamatot megfordítsa, továbbá bizonyos lépések megtételére a demokratikusság jegyében a nyugati világ jó szándékának elnyerése céljából.[63] Fontos kérdés, hogy egy esetleges demokratikus „spill-over" effektus elindulása milyen távlatban, milyen szinteken és mennyire mélyreható változásokat okozna. A kérdés megválaszolásának fontos állomása lehet a

[59] A 2008-as orosz elnökválasztást 70, 28%-al nyerte a Putyin és a legnagyobb orosz párt, az Egyesült Oroszország (Единая Россия) által támogatott független jelölt Dmitrij Medvegyev, kinek támogatottsága jelenleg stabilnak mondható. Центральная Избиратальная Комиссия Российской Федерации http://www.vybory.izbirkom.ru/region/region/izbirkom?action=show&root=1&tvd=100100022249920&vrn=100100022176412&region=0&global=1&sub_region=0&prver=0&pronetvd=null&vibid=100100022249920&type=227 [2010.02.10]

[60] Kétséges kimenetelű, hogy 2012-ben, a következő orosz elnökválasztáskor kinek a neve fog szerepelni a választólapokon a jelenlegi elnök és kormányfő közül. Dmitrij Badovszki szerint 2011 elején válhat világossá a kérdés, hogy Vlagyimir Putyin célja a „tandemokrácia" bevezetésével saját visszatérésének előkészítése, Dmitrij Medvegyev bevezetése az „elnöki know-how-ba", avagy a mostani politikai modell tartós bevezetése. Chances for a Reset in Russian Politics: Dmitrij Badovszki http://www.eng.globalaffairs.ru/region-rhp/numbers/27/1274.html [2010. 02. 10]

[61] A tervgazdaság megléte, a privát szektor és a külföldi tőkebefektetések hiánya jellemző még ma is az országra, melyek fontos elemei Lukasenko hatalmi bázisának fenntartásához. Marples, David R [2007]: The Lukashenka Phenomenon: Elections, Propaganda, and the Foundations of Political Authority in Belarus. Trondheim Studies on East European Cultures & Societes

[62] Melléklet: 7. ábra

[63] Lukashenka Offers Friendship to USA http://udf.by/english/politics/29645-lukashenka-offers-friendship-to-usa.html [2010.02.15]

2011-es év, mikor elnöki és helyhatósági választásokra is sor kerül Fehéroroszországban,[64] ráadásul ez lesz az első esztendő, mikor Belorusz megszűnik élvezni a kedvezményes gázárakat.[65] A referendumok eredményeképp nem tartom valószínűnek hirtelen radikális változások bekövetkeztét, ellenzéki párt hatalomra jutását, bár a 2006-os elnökválasztásokat követő tömegdemonstrációnál erőteljesebb megmozdulás nem kizárt.[66] Ennek okát elsősorban nem a lojális karhatalomban és stabil kormányzatban látom, hiszen ez a romló szociális helyzettel gyorsan megváltozhat, hanem Milinkievics hozzáállásában.[67] Így Milinkievics alulról szerveződő mozgalma hosszabb távon alternatívát jelenthet mind az viszályokkal sújtott Egyesült Demokratikus Erőkből[68] kiábrándult polgárok számára, mind az Európai Unió számára, hogy „meglelje a belorusz ellenzék számát",[69] vagyis, hogy Milinkievics mozgalmában olyan potenciális erőt támogassanak, mely - ha a körülmények is lehetővé teszik - fontos szerepet játszhat a belorusz demokratikus átalakulás folyamatában.

Lukasenko külpolitikájának ellenben már kirajzolódni látszanak az új irányvonalak, melyek országa diplomáciai, politikai, és gazdasági kapcsolatainak diverzifikálását vetítik elő. Kérdés, hogy mennyi ellentmondást bír el az elnök erőlködése hatalma megtartásában. Lukasenko egyrészt próbál kapcsolatokat kiépíteni - gazdasági elszigeteltsége csökkentése érdekében – harmadik országokkal, melyek nem kötik az együttműködést belpolitikai reformokhoz. Az Iránnal kötendő, a kereskedelmet, az autó- és olajipart, valamint a bankszektort érintő bilaterális megállapodások komolyságát jelzi a két ország részéről a legmagasabb szintű tárgyalások folytatása, például Ahmedinadzsad iráni elnök, vagy Szergej Szidorszkij belorusz miniszterelnök részvételével.[70] Szintén az orosz olajfüggőség csökkentését célozza a Hugo Chavez venezuelai elnökkel kötött megállapodás is, mely szerint napi 80,000 hordó nyersolaj kerülne importálásra a dél-amerikai országból.[71] Az ázsiai térségből pedig Peking jelezte, hogy kész 10 milliárd USD invesztálására a belorusz gazdaságba.[72]

---

[64] Rácz András [2008]: Kis lépés a változatlanságba – Parlamenti választás Belaruszban, MKI – tanulmányok, T-2008/17

[65] Melléklet: 3. ábra

[66] Minsk Riot Police End Demonstration, Detain Some 250: Radio Liberty (2006. március 24)

[67] Milinkievics a „Za Szvabodu!" európai integráció párti ellenzéki tömörülés vezetőjeként radikalizmus helyett a reformok és változások békés bevezetését szorgalmazza. Lagzi Gábor – Rácz András [2007]: Változások és ellenzékiség Beloruszban egy évvel az elnökválasztás után. MKI – I. évf. 1. szám, 2007. április 27.

[68] Az EDE (Objegyinyonnije Gyemokratyicsesszkije Szili) Milinkievics kilépése óta négy nagy párt, a Lavon Barcsevszki és a Vincsuk Vjacsorka nevével fémjelzett nemzeti érzelmű Belorusz Nemzeti Front (BNF), az Anatolij Lebegyko vezette Egyesült Polgári Párt, az Alekszander Kazulin és Ljavkovics féle Belorusz Szociáldemokrata Párt, és Szergej Kaljakin Belorusz Kommunisták Pártjának szövetségéből áll. Rácz András [2008]: Kis lépés a változatlanságba – Parlamenti választás Belaruszban, MKI –tanulmányok, T-2008/17

[69] Zbigniew Brzeżiński Rácz András [2008]: Az EU Belarusz-politikája és a belarusz EU-politikák. Kül-Világ,V.évf. 2008/1.

[70] Envoy Highlights Iran-Belarus Cooperation Potentia http://www.data.minsk.by/belarusnews/042010/18.html [2010.03.04]

[71] Venezuela and Belarus Close to Increasing Crude Export Pact http://www.data.minsk.by/belarusnews/032010/231.html [2010.03.26]

[72] China to invest $10 billion in Belarusian economy: RIA NOVOSTI http://en.rian.ru/exsoviet/20100326/158317695.html [2010.03.26]

Az Európai Unió mint a világ elsőszámú gazdasági szereplője és kereskedelmi hatalma[73] – már csak regionális helyzeténél fogva is – kiemelkedően fontos partnere Fehéroroszországnak. Politikai kapcsolatukat azonban jól jelzi Catherine Ashtonnak, az EU külügyi- és biztonságpolitikai főképviselőjének kritikája az emberi jogok tiszteletben tartását, a demokrácia-deficit csökkentését, a tiszta választások tartását illetően, melyet a Belorusszal való együttműködés előfeltételnek nevezett meg.[74] Hasonló, de gazdasági vonatkozású – egyébként megkérdőjelezhető hatékonyságú – lépés a 2007. június 21-én hatályba lépett[75] határozat Belorusz a GSP (Generalized System of Preferences) rendszerből való felfüggesztésére, s ennek fenntartása. Ez bár csekély mértékű gazdasági hátrányt okoz Belorusz számára, azonban annál inkább bír jelzésértékkel.[76]

Belátható időn belül Belorusz Oroszországhoz fűződő viszonyában nagyobb volumenű változás elsősorban a gazdasági és a már jelzett energetikai szektorban várható.[77] Ennek a szegmensnek a változása indukálhat további politika-átrendeződést más területeken, mint például az eddig leginkább sikeres együttműködést eredményező védelem- és biztonságpolitika területén. Ennek oka, hogy ez a kiemelkedő fontosságú együttműködési terület a belorusz vezetés számára tárgyalási alapként szolgálhat. A hétköznapi, jól működő kooperációs területeken továbbra is megmaradnak a kialakított kapcsolatok, mivel mindkét országra nézve pozitív hatással bírnak.

[73] Horváth Zoltán [2007]: Kézikönyv az Európai Unióról. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó kft, Budapest

[74] EU's Ashton criticizes Belarus for oppressing opposition, breaching rights: ITAR-TASS News Agency http://www.itar-tass.com/eng/level2.html?NewsID=14971823&PageNum=5 [2010.03.30]

[75] Rácz András [2008]: Az EU Belarusz-politikája és a belarusz EU-politikák. Kül-Világ,V.évf. 2008/1.

[76] Исключение Беларуси из Обобщенной системы преференций: озможныеэкономические последствия: Белорусский институт стратегических исследований http://belinstitute.eu/images/stories/documents/biss_gsp_rus.pdf [2010.04.01]

[77] A gazdasági és energetikai kapcsolatok elemzésére a következő fejezetben kerül sor.

III. A GAZDASÁG SZEGMENSE

Mint ahogy az eddigiekben is tapasztalhattuk, Oroszország és Belorusz regionális helyzetüknél fogva rengeteg szállal kötődnek egymáshoz. Azonban gazdasági tekintetben beszélhetünk a legegyenlőtlenebb interdependenciális kapcsolatról. Ennek elsődleges oka a természeti erőforrások eloszlása és a két ország méretbeli különbségéből adódik. Fontos különbség van továbbá a két ország gazdasági berendezkedésében, mely a hatalmon lévő elitek racionális döntések helyetti saját politikai szempontjainak provinciális követése révén alakult ki (főleg Belorusz részről).

Az alábbi fejezetben áttekintjük a két ország közötti leggyakoribb konfliktusforrásnak nevezhető energia-szektort, ezen belül az olaj és gáz kereskedelmet és az energia-tranzit aktuális helyzetét. Ennek alapján következtetéseket vonunk le ezeknek jövőbeli alakulásáról. A másik gazdaságilag meghatározó szegmens az Uniós Állam keretein belül működő (vagy nem működő) kereskedelem kérdése, mely szintúgy forró pont a két ország kapcsolatában. Az elemzés során továbbá érintünk majd olyan, a két állam gazdaságszerkezetével és gazdasági berendezkedésével kapcsolatos kérdéseket, melyekkel koherensebb képet kaphatunk gazdasági viszonyaikról.

Energetikai kapcsolatok

A szovjet rendszer dezintegrációja általánosságban igen negatívan érintette az utódállamok gazdaságait. Ennek egyik oka a nagyarányú kötődés a hatalmas szovjet piachoz, mely hatást csak mélyített az egyoldalú energiafüggés Oroszországtól. Mind Belorusz, mind Oroszország GDP-je közel harmadával esett vissza az átmeneti időszak alatti recesszióban. Legkorábban Fehéroroszország GDP-je indult újbóli növekedésnek 1996-tól, melyet az 1995-ös évhez képest közel megduplázott tíz év alatt. Ez egy sor gazdasági mutató javulását is eredményezte, mint például a munkanélküliség 14%-os esését 1991 és 2005 között, vagy a termelékenység megkétszereződését.[78] Beloruszban azonban Lukasenko autoriter rezsimje alatt a gazdasági növekedést nem kísérte szerkezetváltás. Ennek következtében az olcsó orosz gázra és nyersanyagokra alapozott gazdaság nagymértékben kiszolgáltatottá tette Beloruszt az orosz partnernek, melynek veszélyei a 2004-es évtől kezdtek realizálódni. A kiéleződő konfliktus kétoldalú. Egyrészt a gázárakat, másrészt a tranzitútvonalakat érinti.

[78] Belarus, Ukraine and Moldova: Economic Developments and Integration Prospectsin Hamilton, Daniel – Mangott, Gerhard [2008]: The New Eastern Europe: Ukraine, Belarus, Moldova. Center for Transatlantic Relations/Austrian Institute for International Affairs

Belorusz energiaszükségletének több mint 70%-át Oroszországból érkező gázimportból fedezi, míg a Gazprom Európába szánt gázexportjának 20-25%-a beloruszon átvezető tranzitútvonalakon történik.[79] Az orosz külpolitika geopolitikáról a gazdaságira történő paradigmaváltása után alapvetően e két tényező határozza meg a felek alkupozícióját. A felek célja értelemszerűen az importgáz árának alacsonyan tartása belorusz részről; orosz oldalról pedig a gáz-tranzit biztosítása az európai partnerek felé.

A belorusz Beltransgaz[80] a jelenlegi, 2011-ig érvényben lévő ötéves futamidőre kötött gázellátási- és tranzitszerződés alapján fizeti az évente eltérő díjtételeket az orosz Gazpromnak. A jelenlegi gyakorlat a 2004-es orosz-belorusz gázvita[81] és az azt követő években történt folyamatos tárgyalások során végül a 2007-es gázmegállapodás eredményeként alakult ki. Eszerint a belorusz import gáz árak 2008-ban, 2009-ben és 2010-ben az európai gáz árak 67, 80 és 90%-ban lettek megállapítva, míg 2011-től ez előbbi analógia alapján az európai ár 100%-a kerülne bevezetésre. A gáz-tranzitot illetően pedig az Északi Fények kőolajvezeték millió köbméter/100 kilométerenkénti tranzitára $0,75-ről $1,45-re emelkedett. A megállapodás-sorozat harmadik fontos eleme, hogy a Gazprom részesedése a Beltransgaz-ban 2010-ig - a 2,5 milliárd USD vételár négy egyenlő részletben történő fizetésével - 50%-ra emelkedik.[82]

Ez az adatsor a következő energiastratégiai felállást rejti magában: A belorusz importgáz árait tekintve ugyan 2010-ig elméletileg elérték az európai árszínvonalat, végső soron azonban olcsóbban kapja a gázt, mint bármelyik másik külföldi Gazprom partner, mivel az Északi Fények vezetékrendszeren keresztülfolyó gáz mind tranzitár szempontjából, mind mennyiségileg növekvő tendenciát mutat. A kiadási és bevételi tételek mérlege így 2009-ben 1000 köbméterenkénti $150-os gázárat mutatott, az ukrajnai $255-os és az európai $270-oshoz képest.[83] Ez a gázár-mérleg azonban hosszútávon Fehéroroszország alkupozíciójának romlásába kerülhet, mivel a belorusz vezetésnek fel kellett adnia a belföldi gázhálózat kizárólagos kontrollját. Orosz részről viszont a tranzakció a Beltransgaz-részvényekért nagyobb biztonságot jelent az Európába irányuló gázszállításokat illetően, és hosszú távon (az ötéves ciklus lejárta után) tágabb lehetőségeket biztosít a tranzitárakra vonatkozó vitákban is.

Azonban az említett megállapodások által létrejött status quo két potenciális konfliktusforrást is rejt magában.[84] Az egyik pont, hogy ugyan a gázárszámítási-elvben az országok képviselői megállapodásra jutottak, azt viszont, hogy a séma alapját

[79] Melléklet: 8. ábra

[80] A belorusz gázszektort két gázipari vállalat alkotja, a Beltransgaz és a Beltopgaz. A Beltransgaz a nagynyomású gázszállításokért és tárolásért, nagyberuházásokért felelős; míg a Beltopgaz feladatkörébe a közép- és kisnyomású vezetéken keresztüli gázelosztás és a belföldi viszonteladás tartozik.

[81] 2004-ben Minszk megtagadta a megemelt gázárak fizetését, Moszkva válaszul január 1-én elzárta az Északi Fények gázvezetéket.

[82] Yafimava, Katja [2009]: Belarus: the domestic gas market and relations with Russia in Russia and the CIS Gas Markets and their Impact on Europe. Oxford University Press

[83] Kostyugova, Valeria [2009]: Russian Gas Subsidies for Belarus – Myths and Reality. http://belinstitute.eu/images/stories/documents/bb262009en.pdf [2010.02.17]

[84] Yafimava, Katja [2009]: Belarus: the domestic gas market and relations with Russia in Russia and the CIS Gas Markets and their Impact on Europe. Oxford University Press

képező „európai árakat” milyen módszerrel állapítják meg, nem kötötték ki.[85] Kérdéses továbbá a tranzitár változásának mikéntje is: míg belorusz oldalról a tranzitárakat a gázárhoz kötnék, addig az oroszok szerint konstansnak kell maradni az ötéves keretegyezmény ideje alatt.

A 2004-2007-es egyezmények azonban belorusz részről rávilágítanak olyan távlatibb problémákra is, melyek hosszú távú megoldást követelnek. A kiszolgáltatottságot alapvetően két módszerrel lehetséges mérsékelni. Az egyik módszer a gázfogyasztás csökkentése, vagy legalább szinten tartása.[86] Ennek megvalósítása azonban strukturális átalakításokat igényelne az energiafelhasználás racionalizálása terén. A másik lehetőség az energiaimport diverzifikálása lenne. Erre irányulóan már tett is lépéseket a belorusz kormányzat. Lukasenko Hugo Chavez venezuelai elnökkel kötött megállapodása szerint Venezuela napi 80,000 hordó nyersolajat fog importálni Beloruszba.[87] Ez a mennyiség azonban eltörpül az Oroszországból importált napi 400,000 hordó nyersolajhoz képest.[88] Szintén kétes sikerű az atomerőmű építését célzó terv, mivel finanszírozási problémák merültek fel a beruházóval, az orosz Atomstroieksport-tal, ráadásul a környező országok is aggályaikat fejezték ki környezetvédelmi szempontokra hivatkozva.[89]

Az imént említett próbálkozások Belorusz energiaimportjának diverzifikálására igen erőtlennek mutatkoznak. A venezuelai olaj körülményes szállítása, az atomerőmű építésének átütemezése mind félmegoldások látszatát keltik a Lukasenko részéről, valódi hatékonyságuk megkérdőjelezhető. Mindez hosszabb távon elkerülhetetlenné teszi az energiafelhasználás racionalizálását. Belorusz számára az idő is sürget, hiszen, ha 2011-re üzembe helyezik az Északi Áramlat gázvezetéket, a Gazprom tranzitfüggőségével párhuzamosan Belorusz alkupozíciója is hatalmas mértékben fog csökkenni.

Tehát a 2011-es év Beloruszban nemcsak politikai szempontból, hanem az energetikai ellátás szempontjából is várhatóan kiemelkedő fontosságúnak tekinthető, mivel ekkor jár le a 2006-ban kötött ötéves keretszerződés. Az új tárgyalási sorozat az új realitások fényében világosabb képet adhat a távlati belorusz energetikai stratégia alakulásáról.

[85] A 2010-es gázárakat a Gazprom $171,5/1000 köbméterben állapította meg. Gazprom sets average annual price for Belarus http://www.data.minsk.by/belarusnews/032010/236.html [2010.04.15]

[86] Az energiafogyasztás jelenleg is növekvő tendenciát mutat.

[87] Venezuela and Belarus Close to Increasing Crude Export Pact http://www.data.minsk.by/belarusnews/032010/231.html [2010.04.15]

[88] Union with Belarus: political surrealism? RIA Novosti http://en.rian.ru/analysis/20100402/158407711.html [2010.04.15]

[89] Will Belarus Build its Nuclear Plant?: David Marples http://georgiandaily.com/index.php?option=com_content&task=view&id=17661&Itemid=132 [2010.04.16]

Kereskedelmi kapcsolatok

Belorusz és Oroszország modern külkereskedelmi kapcsolatainak az alapjai a szovjet időkre vezethetők vissza. Belorusz részről a termelési struktúra összetétele, a főbb kereskedelmi partnerek majdnem hogy változatlanok maradtak.[90] Oroszországban ellenben a rendszerváltozás utáni privatizációs hullám, a sokk-terápia és az 1998-as válság utáni rendezés alapjaiban változtatta meg a szovjet időkben kialakult gazdasági berendezkedést, és került bevezetésre egy piac-barát, globálisan integrálódott gazdasági rendszer. Tehát míg Oroszország mérete, nyersanyagbősége, és gazdasági szerkezetátalakítása következtében a világgazdaság egy kikerülhetetlen szereplőjévé vált, addig Belorusz egyenlőtlen függőségi kapcsolatot alakított ki legfontosabb külkereskedelmi partnerével, Oroszországgal.

A két ország külgazdasági kapcsolatai két lényeges komponensre bonthatóak. Az egyik a kettőjük közti kereskedelem szerkezeti felépítése, az export-, illetve importtermékek jellege. Ez viszonylag stabil komponensnek mondható, hiszen mindaz az országok belső termelési struktúrájának függvénye, és hosszú távú fejlődési folyamat eredménye, hogy milyen termékek gyártására specializálódott. A másik komponens, azaz intézményesített keret, melyben a tranzakciók feltételrendszere nyugszik. Ennek célja, hogy a már adott termékek a lehető legkedvezőbb feltételek szerint cserélhessenek gazdát, és az ezt gátoló akadályok ne jelentsenek több problémát. Az intézményesített keret kialakítása sokkal inkább akarat és elhatározás kérdése, tehát képlékenyebb, könnyebben és gyorsabban módosítható, mint a gazdaság komplex struktúrája, ellenben gyakran válhat politikai érdekek érvényesítésének színterévé.

A két ország külkereskedelmi mérlege 2008-ig növekvő tendenciát mutat,[91] 2009-ben viszont nagyarányú visszaesés tapasztalható mind export, mind import oldalról. A külkereskedelmi mérleg aránya 1995-től kezdve mindig (és szintén növekvő mértékben) Oroszország javára pozitív, melynek elsődleges okának az orosz energiahordozók importjának növekedését látom. Ez 2009-ben a belorusz összimport 40,3%-át tette ki.

A legjelentősebb importtermék belorusz részről tehát az ásványi nyersanyagok kategóriája (40,3%), mely a még a szovjet korszakban kialakult ipari termelés ellátását szolgálja nyersanyaggal.[92] A hazai fogyasztáson felül jelentős a Beloruszban feldolgozott és továbbexportált kőolaj mennyisége (pl. Polatskban és Mozirban

[90] 2008-ban Belorusz legjelentősebb exportpartnereinek túlnyomó része - Hollandia kivételével - mind a Szovjetunió volt tagköztársaságaiba, illetve a volt szovjet érdekszférába tartozott: Oroszország 32,3%, Hollandia 16,5%, Ukrajna 8,5%, Lettország 6,5%, Lengyelország 5,5%, Nagy-Britannia 4,3%-ban részesült a belorusz exportból. A belorusz import pedig közel 60%-ban még mindig Oroszországból érkezik. CIA – The World Factbook https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bo.html [2010.04.16]

[91] Melléklet: 4. ábra

[92] A szovjet korszakban kialakult gép- és fémfeldolgozó iparban az autó- és traktorgyártás (Minszk, Zsodzina, Mogiljov), a szerszámgépgyártás, elektronikai- és optikai ipar játssza a főszerepet. Ez az ország ipari termelésének közel 40%-át adja. Hajdú-Moharos József [1995]: Fehéroroszország, Ukrajna, Moldávia, ELTE Természettudományi Kar, Budapest

működik jelentősebb finomító létesítmény). Ezen felül jelentős a vas és színesfémek importja (8,8%), mely szintén az ipar nyersanyagellátását szolgálja. A belorusz külkereskedelmi mérleg viszont a kémiai termékek, vegyszerek tekintetében mutat pozitív képet, tehát az exportjuk meghaladja a hasonló típusú termékek behozatalát. A legfontosabb exporttermékek így a különböző típusú műtrágyák, hűtők, TV-készülékek, és természetesen a gépipari termékek. A Minszki Traktorgyár például a világ traktorpiacának közel 10%-át uralja. A mezőgazdasági termékek kereskedelme 10% alatti részesedéssel bír az teljes kereskedelemből mind export, mind import tekintetében.

Belorusz és Oroszország kereskedelmének legfontosabb intézményesített kerete a politikai és biztonságpolitikai integráción felül a gazdasági együttműködést is magába foglaló orosz - belorusz szövetségi állam. Azonban az államszövetségi együttműködés céljai és a deklarált gazdasági kooperációt előirányzó elvei a gyakorlatban kevésbé kerültek megvalósításra. Ilyen kijelölt, ám meg nem valósult tervek például a monetáris és fiskális rendszereik közelítése, később közös valuta életre hívása, vagy a vámunió létrehozása.[93]

Másik jelentős intézményesített keret, mely a két ország kereskedelmi kapcsolatainak kereted ad, a Független Államok Közössége analógiáján létrehozott Eurázsiai Gazdasági Közösség. E szervezet szolgált alapul - törekvéseinek továbbfejlesztése és rezsimjeinek átvétele révén – az Oroszország, Belorusz és Kazahsztán között 2010. január 1-én életbe lépő vámuniós egyezménynek. Az egyezmény két lépcsőben kívánja elősegíteni a hármak közötti kereskedelmet: január 1-től az egymás közötti kereskedelmi korlátokat hivatott csökkenteni, majd 2010. július 1-től közös külső vámtarifa rendszer bevezetését irányozza elő.[94] A vámunió Belorusz számára igen kedvező, mivel nagyobb piacot nyer a nyugaton - elsősorban minőségi hiányosságok miatt - kevésbé versenyképes termékei számára. Másrészről a kooperáció konfrontálódási felületet is adhat az államok eltérő elvárásai és igényei miatt. Oroszország például visszautasította a vámkedvezmények kiterjesztését gáz- és olajexportjaira, mely korábban Minszk elsődleges céljai között szerepelhetett az integrációs törekvésekben. További vitás kérdés a külső vámtarifa rendszerből eredő bevételek elosztása is.[95]

A Független Államok Közössége – melyben mind Oroszország, mind Belorusz tagsággal bír – szintén rendelkezik a gazdasági együttműködést célzó elvekkel, viszont mivel a fentebb tárgyalt integrációs formák sokrétűbbek Belorusz és Oroszország gazdasági és kereskedelmi kapcsolatait illetően, e keret inkább az egyéb FÁK államokkal létesülő kereskedelemben releváns.

[93] Договор об образовании сообщества России и Беларуси (утратил силу в соответствии со статьей 70 часть 1 Договора о создании Союзного государства) http://soyuz.by/ru/?guid=10439 [2010.04.17]

[94] Olzhas Auyezov, Janet Lawrence: FACTBOX-Russia-Kazakhstan-Belarus customs union. Reuters http://www.reuters.com/article/idUSLDE62I0HK20100401 [2010.04.17]

[95] Míg Oroszország a vámbevételek 90%-ra tartana igényt, Belorusz és Kazahsztán nagyobb részesedés követel. Olzhas Auyezov, Janet Lawrence: FACTBOX-Russia-Kazakhstan-Belarus customs union. Reuters http://www.reuters.com/article/idUSLDE62I0HK20100401 [2010.04.17]

A belorusz–orosz külgazdasági kapcsolatokat jelenleg a racionalizálást és realitást célzó tendenciák jellemzik. Ezeket a folyamatokat gyakran azért övezik éles viták és nézetkülönbségek, mert fehérorosz szempontból olyan, korábban természetesnek gondolt kiváltságok szűnnek meg, melyek Lukasenko „irányított piacgazdaságának" fennmaradása szempontjából nélkülözhetetlenek.

KONKLÚZIÓ

Belorusz és Oroszország jövőképének alakulására közös történelmi gyökereik fényében értelmezhető az újonnan kialakult posztbipoláris világrendben. A közös múlt Fehéroroszország számára a társadalomfejlődés szempontjából éreztetheti legerősebben negatív hatását, ezen keresztül pedig rányomja bélyegét a politikai rendszer fejlődésére, és egyenlőtlen függőségi viszonyt alakított ki a gazdaság területén is.

Ahhoz, hogy Belorusz érvényesíteni tudja szuverén állami státuszából eredő jogait és élni tudjon lehetőségeivel, olyan politikai rendszerre van szüksége, melyben érvényesülhet a népek önrendelkezési joga, és az állampolgárok szabadon ki tudják nyilvánítani véleményüket. Ennek alapvető feltétele, hogy kialakuljon olyan társadalmi elit, mely alternatívát tud kínálni a polgárok számára. Az újkori belorusz történelem során tapasztalhattuk, hogy intellektuális és kulturális represszió útján mennyire effektíven lehetséges a politikai élet befolyásolása. A 19. századi erőltetett russzifikáció, majd a szovjet identitás plántálása megfelelő táptalajt biztosított, hogy az 1991-es függetlenedés után Lukasenko autoriter rezsimet építsen a kommunista nosztalgiára hajazva. Ez a gyenge társadalmi állapot a jövőben is gátat jelenthet akár az államközi kapcsolatok szintjén is.

Mindazonáltal a jelenlegi tendenciák alapján a tradicionális belorusz – orosz függőségi viszonyrendszer végének közeledtét látom kirajzolódni az eddig tapasztaltak során. A körforgás ezúttal fordított sorrendben gyakorol hatást a három komponensre. Eddig, - mint láttuk a kulturális, politikai és gazdasági vonatkozások vizsgálata során – az orosz intellektuális uralom útján szerzett politikai irányítás vezetett a gazdasági fennhatósághoz.[96] Most a két ország külgazdasági kapcsolatai téren zajló hangsúlyeltolódás indíthat el olyan belső folyamatokat Fehéroroszországban, mely a nyugat által szorgalmazott emberi jogok érvényesülése esetén olyan társadalmi diskurzusokat indíthat el, mely során kikristályosodhat, világossá válhat, hogy milyen ösvényen induljon el az ország. A alternatívák palettája széles Beloruszban, viszont éppen a sokféleség okozta szétaprózottság akadályozza a hatékony fellépést. A legnagyobb potenciált a Milinkievics féle alternatívában látom.[97] Alekszandr

[96] Gondoljunk csak a Szovjetunióban belorusz földön folytatott erőteljes iparosításra, mely a birodalom nehézgép és vegyipari termékkel való kiszolgálását szolgálta.

[97] Ezt a kijelentést személyes minszki tapasztalataim és az aktuális fejezetben elemzett szakirodalom által is megerősítve látom. A minszki fiatalabb generáció az utazási lehetőségek és az információs vívmányok adta lehetőségeknek köszönhetően (internet) tájékozottabb, mint az idősebb és vidéki lakosság.

Milinkievics az ideális jövőt az európai politikai struktúrába való integrációban látja, Oroszországgal pedig kizárólag racionális keretek közötti, kölcsönös előnyök elvén alapuló gazdasági együttműködést tart elképzelhetőnek.[98] Viszont ez véleményem szerint, - ahogy Milinkievics is jelzi – csak hosszú távú folyamat eredményeképpen válhat lehetségessé.

[98] Булгаков, Валер [2006]: Беларсь: ни Европа, ни Россия - Мнения белорусских элит. издательство „ARCHE", Варшава

IRODALOMJEGYZÉK

Könyvek

Allison, Roy – Light, Margot – White, Stephen [2006]: Putin's Russian and the Enlarged Europe. Chatham House

Bagi Ibolya – Szőke Katalin [2006]: Az orosz kultúra Nyugat és Kelet között. Bölcsész Konzorcium, Szeged

Blahó András – Prandler Árpád [2005]: Nemzetközi Szervezetek és Intézmények. Aula Kiadó

Bermao, Nancy [1992]: Liberalization and Democratization – Change in the Soviet Union and Eastern Europe. The Johns Hopkins University Press

Brubaker, Rogers [1996]: Nationalism reframed – Nationhood and the national question in the New Europe. Cambridge University Press

Conquest, Robert: The Soviet Union: Back to the 1980s

Deák András [2005]: Az orosz külpolitikai gondolkodás története (1992-1997). Akadémia Kiadó, Budapest

Fritz, Verena [2007]: State-Building: A ComparativenStudy of Ukraine, Lithuania, Belarus, and Russia. CEU Press, Budapest – New York

Gallai Sándor – Török Gábor [2005]: Politika és Politikatudomány. Aula Kiadó

Gazsi, Dávid [2009]: Belarusz Köztársaság. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem

Goujon, Alexandra – Lallemand, Jean-Charles – Symaniec, Virginie [2001]: Chroniques sur la Biélorussie contemporaine. L'Harmattan

Hajdú-Moharos József [1995]: Fehéroroszország, Ukrajna, Moldávia, ELTE Természettudományi Kar, Budapest

Hajnády, Zoltán [2002]: Sophia és Logosz. Az orosz kultúra paradigmatikus-szintagmatikus rendszere, bináris oppozíciói, leküzdésük alternatívái. Kossuth Könyvkiadó, Debrecen

Hamilton, Daniel – Mangott, Gerhard [2008]: The New Eastern Europe: Ukraine, Belarus, Moldova. Center for Transatlantic Relations/Austrian Institute for International Affairs

Horváth Zoltán [2007]: Kézikönyv az Európai Unióról. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó kft, Budapest

Krausz Tamás [1998]: Rendszerváltás és társadalomkritika – Tanulmányok a kelet-európai átalakulás történetéből. Napvilág Kiadó, Budapest

Krausz Tamás és Sz. Bíró Zoltán [2003]: Peresztrojka és Tulajdonáthelyezés – Tanulmányok és dokumentumok a rendszerváltás történetéből a Szovjetunióban (1985-1991). Ruszisztikai Könyvek – Magyar Ruszisztikai Intézet, Budapest

Kulik, Anatoly – Pshizova, Susanna: Political Parties in Post Soviet Space. Praeger

Lilia Shentsova [2007]: Russia – Lost in Transition – The Yeltsin and Putin Legacies. Carneige Endowment for International Peace, Washington D.C.

Ludvig Zsuzsa [2000]: FÁK: Integráció kontra dezintegráció a gazdasági kapcsolatok tükrében. MTA – Világgazdasági Kutatóintézet

Marples, David R: [2007]: The Lukashenka Phenomenon: Elections, Propaganda, and the Foundations of Political Authority in Belarus. Trondheim Studies on East European Cultures & Societes

Potucek, Martin [2009]: Not Only the Market. CEU Press, Budapest

The Soviet Union – Domestic, Ecoomic and Foreign Policy. Volume 4, Holmes & Meier Publishers, Inc, New York – London

Schmidtke, Oliver – Yekelchyk, Serhy [2008]: Europe's Last Frontier? Belarus, Moldova and Ukraine between Russian and the European Union. Palgrave Macmillan

Silitski, Vitali – Zaprudnik, Jan [2007]: Historical Dictionary of Belarus. The Scarecrow Press, Inc.

Snyder, Timothy [2004]: The Reconstruction of Nations – Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1959-2009. Yale University Press

Szvák Gyula [2001]: IV. Iván és I. Péter Utóélete. Ruszisztikai Könyvek – Magyar Ruszisztikai Intézet

Yafimava, Katja [2009]: Belarus: the domestic gas market and relations with Russia in Russia and the CIS Gas Markets and their Impact on Europe. Oxford University Press

Белорусская сср и социалистические страны: укрепление дружбы, сотрудничества, братства (1945-1987 гг.). Академия Наук Белорусской сср - институт истории. Минск ,1987

Булгаков, Валер [2006]: Беларсь: ни Европа, ни Россия - Мнения белорусских элит. издательство „ARCHE", Варшава

Конституция (Основной Закон Белорусской Советской Социалистической Республики). Минск, 1978

Войтович С. Д.: БССР в борьбе за мир и сотрудничество между народами (1945-1965 гг.)

Folyóiratok, cikkek

Dunai, Péter [2006]: Lukasenko hüvelykszoritója. Európai Tükör, 2006/11.

Filimonovic, Miljan [2007]: Causes of the Russian Foreign Policy Offensive. Review of International Affairs, No. 1125-1126, January-June 2007

Godin, Iueii [2008]: Russia and Belorussia: Ten Years of Integration Incompatibility. Russian Politics and Law, vol. 46, No. 2, March-April 2008

Huntington, Samuel P. [1993]: The Clash of Civilizations? Foreign Affairs, Summer 1993

Ioffe, Grigory [2004]: Understanding Belarus: Economy and Political Landscape. University of Glasgow

Igor Zevelev [2009]: Russia's Future: Nation or Civilization? – Collapse of the Soviet Union and the „Russia Issue". Russia in Global Affairs

Klinke, Ian [2008]: Geopolitical Narratives on Belarus in Contemporary Russia. Perspectives, Vol. 16, No. 1, 2008

Kostyugova, Valeria [2009]: Russian Gas Subsidies for Belarus – Myths and Reality. BISS. http://belinstitute.eu/images/stories/documents/bb262009en.pdf

Kwasniewski, Aleksander [2008]: A European Alternative for Belarus. Report of the Belarus Task Force of the International Centre for Democratic Transition (ICDT)

Lagzi Gábor [2001]: A szovjet rendszer öröksége: Nemzet- és államépítési nehézségek Belaruszban az 1990-es években. Pro Minoritate, 2001/nyár

Lagzi, Gábor – Rácz, András [2007]: Változások és ellenzékiség Beloruszban egy évvel az elnökválasztás után. MKI – I. évf. 1. szám, 2007. április 27.

Leshchenko, Natalia [2006]: A fine instrument: two nation-building strategies on post-Soviet Belarus.

Light, Margot: In Search of an Identity: Russian Foreign Policy and the End of Ideology.

Marples, David R. [2008]: Is the Russia–Belarus Union Obsolete? Problems os Post-Communism, January/February 2008

Marples, David R: Will Belarus Build its Nuclear Plant? [2010. április 20] [http://georgiandaily.com/index.php?option=com_content&task=view&id=17661&Itemid=132]

Pető Zoltán [2006]: A belorusz gazdaság és társadalom. Aránytalanságok és a fejlődés perspektívái. EU Working Papers, BGF – Külkereskedelmi Főiskolao Karának szakmai folyóirata. IX. évf., 4. szám

Piotr Dutkiewicz [2009]: Missing in Transition – Re-Conceptualization of Russia's Developmental State. Russia in Global Affairs, Vol.7, No.4, October-December 2009.

Rácz, András [2008]: Az EU Belarusz-politikája és a belarusz EU-politikák. Kül-Világ,V.évf. 2008/1.

Rácz, András [2008]: Katonai együttműködés Fehéroroszország és Oroszország között [2008. nyár]

Rácz, András [2008]: Kis lépés a változatlanságba – Parlamenti választás Belaruszban, MKI –tanulmányok, T-2008/17

Shushkevich, Stanislav [2004]: The dark heart of Europe. The Economist

Umbach, Frank [1993]: Back to the Future? Belarus and it's Security Policy in the Shadow of Russia. Berichte des Bundesinstituts für ostwissenschaftliche und internationale Studien

Weeks, Theodore R.[2003]: „Us” or „Them”? Belorusians and Offical Russia, 1863-1914. Nationalities Papers, Volume 31, Issue 2 June 2003

Felhasznált weboldalak

Belarus News and Analysis [http://www.data.minsk.by/belarusnews/]

Belarusian Institute for Strategic Studies [http://belinstitute.eu]

International Monetary Found [http://www.imf.org/external/]

Magyar Külügyi Intézet [http://www.kulugyiintezet.hu/]

President of Russia [http://eng.kremlin.ru/]

United Nations in Belarus [http://un.by/ru/]

U.S. Department of State [http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009/eur/136021.htm]

Webpage of Aleksandr Lukashenka [http://www.president.gov.by/]

Webpage of Aleksandr Milinkievich [http://en.milinkevich.org/links/]

World Economic Forum [www.weforum.org/]

Национальный статистический комитет Республики Беларусь [http://www.belstat.gov.by/index.htm]

Содружество Независимых Государств [http://cis.minsk.by/]

Союзное государство [http://soyuz.by/ru/]

Журнал политической мысли России [http://www.politklass.ru/]

Совет Министров Республики Беларусь [http://www.government.by/ru/rus_sitemap.html]

MELLÉKLETEK

1. ábra A Belorusz Köztársaság térképe

Forrás: CIA – The World Factbook. https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bo.html [2010.04.20]

2.ábra Az Orosz Föderáció térképe

Forrás: CIA – The World Factbook https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html

3. ábra Belorusz gázárak 2004-2009

	2004	2006	2007	2009
Gas price for Belarus, U.S. dollars per 1,000 cubic meters	46,7	46,7	100	150

Forrás: Kostyugova, Valeria [2009]: Russian Gas Subsidies for Belarus – Myths and Reality. BISS. http://belinstitute.eu/images/stories/documents/bb262009en.pdf

4.ábra Belorusz külkereskedelmi mérlege 1995-2009

	1995	2000	2001	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Foreign trade turnover of the Republic of Belarus	10367	15972	15737	21504	30265	32687	42085	52968	71952	49846
exports of goods	4803	7326	7451	9946	13774	15979	19734	24275	32571	21282
imports of goods	5564	8646	8286	11558	16491	16708	22351	28693	39381	28564
balance	-761	-1320	-835	-1612	-2717	-729	-2617	-4418	-6810	-7282
with CIS countries	6704	10469	10291	13484	19201	18202	23121	30237	40317	27529
exports of goods	3027	4399	4494	5435	7318	7060	8609	11221	14360	9314
imports of goods	3677	6070	5797	8049	11883	11142	14512	19016	25957	18215
balance	-650	-1671	-1303	-2614	-4565	-4082	-5903	-7795	-11597	-8901
of which with Russia	5150	9315	9401	12482	17704	15834	19944	26084	34059	23431
exports	2185	3710	3963	4880	6485	5716	6845	8879	10552	6714
imports	2965	5605	5438	7602	11219	10118	13099	17205	23507	16717
balance	-780	-1895	-1475	-2722	-4734	-4402	-6254	-8326	-12955	-10003
with non-CIS countries	3663	5503	5446	8020	11064	14485	18964	22731	31635	22317
exports of goods	1776	2927	2957	4511	6456	8919	11125	13054	18211	11968
imports of goods	1887	2576	2489	3509	4608	5566	7839	9677	13424	10349
balance	-111	351	468	1002	1848	3353	3286	3377	4787	1619

Forrás: Национальный статистический комитет Республики Беларусь

[http://www.belstat.gov.by/index.html]

5. ábra Belorusz importja 2000-2009

Imports of major products	2000	2001	2002	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Oil, mln. tons	11,9	11,9	13,9	17,7	19,2	20,9	20	21,5	21,5
Petroleum products, thsd. tons	1075,4	376,2	500,6	1143,4	573	1233,6	908,8	2516,8	3795,2
Natural gas, bln. m^3	17,1	17,3	17,6	19,6	20,1	20,8	20,6	21,1	17,6
Electrical energy, bln. kWh	7,2	8,3	6,8	4	4,9	5,5	4,3	2,4	4,5
Ferrous metals, thsd. tons	2175,5	1932,6	1888	2657,5	2572	3180,7	3287,6	3402,7	2711,1
Acyclic alcohols, thsd. tons	76,7	67,4	65,4	61,9	63,3	72	73,8	92,3	74,8
Synthetic rubber, thsd. tons	30,4	38	32,3	47,6	52,1	58,9	65	86,3	67,6
Internal combustion engines, thsd. units	40,8	34,5	38,4	40,9	43,2	48	56,9	65,2	50,6
Harvesting and threshing machinery, thsd. Units	4,9	4,1	38,8	37,8	24,5	14,7	14,4	16,5	21
Passenger cars, thsd. units	57,7	72	100	88,7	131,3	157	180,4	199,9	163,5
Machines for automated information processing, thsd. units	1001,6	456,4	247,6	538,9	738,1	1138,4	1747,4	1892,5	1331,9
Vegetable oils, thsd. tons	88,3	115,8	126,7	137,2	126,9	136,9	138,8	107,6	115,2

Forrás: Национальный статистический комитет Республики Беларусь [http://www.belstat.gov.by/index.htm]

6. ábra Belorusz exportja 2000-2009

Exports of major products	2000	2001	2002	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Petroleum products, mln. tons	7,8	7,7	9,9	13	13,5	14,8	15,1	15,2	15,5
Nitrogenous fertilizers (in terms of 100% N2O contents), thsd. tons	341,8	364,3	385,2	245,8	214,5	224,9	236,4	153,9	305,6
Potash fertilizers (in terms of 100% K_2O contents), thsd. tons	2840,2	3309,6	3330,1	4254,8	4288,7	3962,7	4354	3797,2	1750,4
Pneumatic tyres, thsd. units	2007	2151,9	1375	2721,1	2332,8	2636,3	3492,9	3455,7	3807,6
Chemical fibres and filaments, thsd. Tons	150,1	157,8	163,5	155,5	141	153,1	160,9	151,4	156,1
Ferrous metals, thsd. tons	1391,2	1431	1452,9	1498,3	1631,4	1825,9	1857,3	1903,9	1858,9
Refrigerators, freezers and refrigerating equipment, thsd. units	610,7	654,5	721,3	848,9	890,1	969	982,4	946,4	816,3
TV sets, monitors and projectors, thsd. Units	373,5	480,2	454,8	739	814,8	437,4	385,2	355,2	176,4
Tractors and truck tractors, thsd. units	21,7	23,5	25,7	36,4	41,4	49,9	64,6	62,6	41,3
Trucks, thsd. units	10	12,4	10,6	12,3	13,2	13,2	13,5	11,5	3
Bicycles, thsd. units	483,6	679,4	720,3	730,4	381,2	283,7	169,2	276	90,6
Trailers and semitrailers, units	9	15,7	18,4	28,9	34	31,2	21,7	20,9	10,2
Furniture, including medical, mln. USD	130,5	148,6	166,5	277,5	263,7	301,8	391,2	467,1	271,4

Forrás: Национальный статистический комитет Республики Беларусь [http://www.belstat.gov.by/index.htm]

7. ábra Belorusz GDP-változás 1995-2009

GDP Growth of Belarus (as % of the previous year)	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gross domestic product	89,6	102,8	111,4	108,4	103,4	105,8	104,7	105	107	111,4	109,4	110	108,6	110	100,2

Forrás: Национальный статистический комитет Республики Беларусь [http://www.belstat.gov.by/index.htm]

8. ábra Belorusz gázvezeték-hálózata

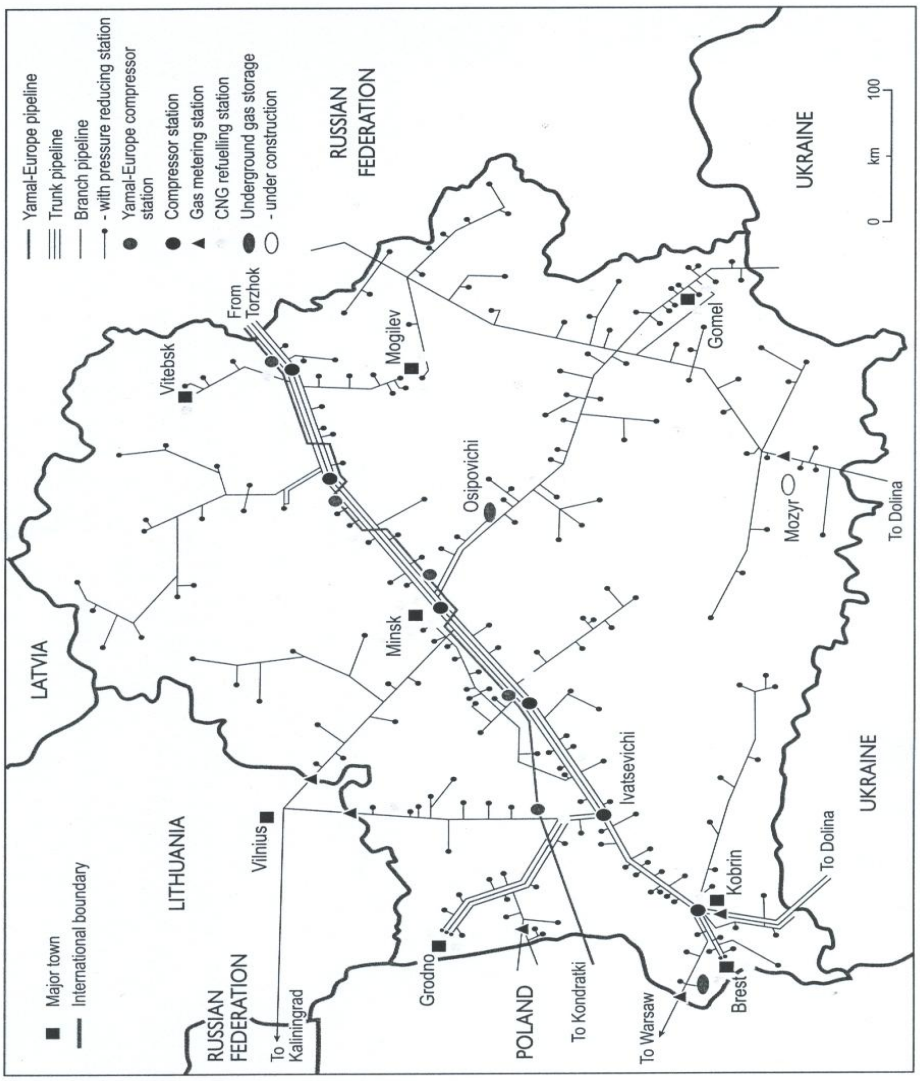

Forrás: Yafimava, Katja [2009]: Belarus: the domestic gas market and relations with Russia in Russia and the CIS Gas Markets and their impact on Europe. Oxford University Press